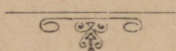

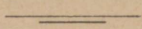
A-82-371
N=127

Акт. 173
Рам. 558

Tarwilikud teadused aia töös.

Juhatused kuidas noori wiljapuid kasvatada, wanu wiljapuid rawitseda ja wanade metsikpuude pookimist toimetada, köögi aia kaswudest ja lillede kasvatamisest

Kirjutanud aednik

P. Ott.

Ревель, 1902.

Печатано въ Типографіи Г. Матвеева, Никольская 16.

Erwähltes Mitglied

des

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 27 Ноября 1901 г.

29532474

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Raamatu

Raamatu sisu.

Geofõna.

1. Õunapuude seemnest kasvatamine.
2. Teisel aastal seemnest kasvatatud puudega ümber käimisest.
3. Kolmandamal aastal tööd seemnest kasvatatud puudega.
4. Wiljapuude ümber poofimisest.
5. Poofwaha tegemisest.
6. Esimesel aastal tööd peale poofimise puukoolis.
7. Teisel aastal tööd pääle poofimise puukoolis.
8. Kolmandamal aastal tööd puukoolis.
9. Neljandamal aastal tööd puukoolis.
10. Wiendamal aastal tööd puukoolis.
11. Põu-istutamisest.
12. Kuuendamal aastal tööd puudega.
13. Seitsemendamal aastal tööd wiljapuudega.
14. Edespidisest wiljapuudega ümberkäimisest.
15. Kuidas wiljapuid teisel aastal peale poofimise kroonile kaswata ja nende edespidine lõikamine.
16. Wanade õunapuude juurde lõikamisest uueste kaswamisele.
17. Wanade õunapuude krooniofsade lõikusest.
18. Wanade õunapuude poofimine.
19. Wanade poogitud puude eest edespidine hoolitsemine.
20. Poogiofsade lõikamisest.

21. Pirni puu.
22. Bloomi puu.
23. Kirsi puu.
24. Tikerpeerid ehk karvase marja pöösjad.
25. Sõstrad, punased, walged ja mustad.
26. Wabarnad.
27. Maasikad.
28. Juure aed — kõõgi kaswud.
29. Lillede kaswatamine.

Gesjõna.

Praegu on igal põllumehel küsimine kuidas võib põld rohkem sissetulekut anda? Et aia produktid kahtlemata rohkem kasu toomad kui keegi muu põllu wili; sel mõttel on ka mitmed aia asutamist käsiwõtnud. Rahjuks puudusid aga jennini sellekohased õpetlikud raamatud.

Selles weikeses raamatus olen aiaasutajatele kõige tarwilikude tööde kohta juhatusi pakkunud, ja iseäralde noorde õunapuude kaswatamist ja kroonile lõikamist arusaadawaks püüdnud teha. Noore puu lõikamine on töö, mis kõige suurema hoolega ette kirjutatud juhatusi mööda peaks tehtama, mille läbi puu tugewa tüwe, ja tugewad krooni oksad kaswatab, millel edaspidises wiljakandmises suur tähtsus on. Niisama ei ole kõige minu tähelepanemise järele meie põhjapoolses maal ka kõrgetüwelisi wilja puid kiita — paras tüwe kõrgus oleks 16—20 wershoki. Nendes kubermangudes wõi maa kohtades kus jänesed puudele palju kahju teemad on kõrgetüwelised paremad. Et meil praegu kunst-aednikude ja pea kõige noorte puude kaswatajate käest madala tüwelisi puid wähe saada, on tarwitajate süü. Pandakse ostjate poolt madala

tüwelise ja wormiliku kasvatamise peale rohket rõhku, peavad müüjad muidugi seda tähelepanema.

Hooljal tähelepanemisel saab igal ühel selle raamatu abil puude kasvatamisest aru saamine kerge olema. Kõik eespool ettetulewad tööd on mul aastate jooksul läbi katsutud ja pakun ainult seda mis tõeste kasulik.

Raamatu kirjutaja.

Dunapuude seemnest kasvatamine.

Seemnetest kasvatades saab ainult metsik õunapuid, selle peale vaatamata, mis seltsi seemet külwatakse. Neid peab pärast ümber pookima, selle seltsiga mis keegi soovib, ja oma tarwituseks, ehk müügiks kohased on. Soovida on külmiseliks seemet tarvitada: esiteks meie mets-õunapuu *Pyrus vilalus silvestris*, ehk fiberi maa õunapuu *Pyrus pacata*, hiina õunapuu *Pyrus prunifolia macrocarpa*. Võib ka walge klaar õuna seemet külida. Nendel eespool nimetatud seltsidel on palju peenikesei toitjaid narmas juuri ja on kõwad talwe külma wastu. Seemet võib külida sügisel ehk kewadel. Sügisel on tarwis külida Oktobri kuul, kewadel nii wara kui maa sulamise läbi võimalik seda teha on. Riita on ridamesi küli. Beendra peale tõmmatakse arwata poolteise tolli sügawused waokeseid, kas reha otsaga, ehk jälle kolme nurgelise seemendamise konksuga, millega pea kõik aednikud töötawad. Nende wagude sisse külitakse seeme, mis arwata $\frac{3}{4}$ tolli pakuselt mullaga tuleb kinni latta, millele pool osa liiwa juure tuleb segada. Kewadise külwi jaoks õpetawad mitmed seemet keldris märja liiwa sees talwe hoida. Mina olen teinud katseid leotamisega, ja pean seda väga heaks ja lihtsaks tööks. Võta üks klaas nõu, pane senna seemned sisse ja lund peale ja sega leemi seemendega segi, waheta lund iga päew see on wala lumest sulanud wesi wälja ja pane uueste wärsked lund peale, kuni seemned on tubliste paisunud, ja terawas otjas mõnedel wäikene walge idufene nähtawale tuleb. Siis küli seeme peendra peale wagudesse ja kata nii, kuidas eespool õpetatud sai, mullaga pealt

nmi, ja kasta kuiwa ilmadega tubliste kuni seeme üles tuleb. Maa uus peendrad tehakse peab hästi haritud olema, ja peenikese hunikus, seisnud ja hästi äramädanenud sõnnikuga rammutatud. Suwel peab peendraid hoolega umbrohuist puhastama. Juba teisel kewadel on neid tarwis ümber istutada. Selle tarwis kui sügisel külmad juba hakkawad ja lehed on maha pudenenud tuleb neid peendrast wälja kaewada, ja ligistiku talweks mulla sisse pakkida. See tuleb järgmiselt teha. Kaewetakse üks nii sügaw kraaw et nende wäikeste puukeste ladwad sisse pannes weel natukene wälja jääwad. Kraaw peab libamesi kaldaga olema ja muld selle kalda külje peale wisatud saama kus puuladwad seisma tulewad; kahe arshina pikkuse kraawi sisse võib sada puud mahutada. Puud pane libamesi kalda najale ligistiku ritta ja kata arwata kolme tolli paksuselt mullaga. Muld wõta kraawi kalda küljest, nii jääb siis jälle uus kraaw kus jälle teine rida puud tuleb panna. Nõnda toimeta edasi kuni kõik puud on sel kombel talweorterisse pantud. Niisugune mulla sisse wakkimine on kõigi aednikute juures pruukiks. Sellel tööl ei ole ifeäraliku tähendust. See saab ainult sellepärast tehtud, et maa saab juba sügisel puudest wabastadnd ja teda jälle uueste harima võib hakata. Teiseks on see kasulik kewadise tööde kergituseks et puude wälja kaewamisega enam asjata aega ei raisataks.

Kellel aga ainult mõni sada puud on võib neid siis küll kewadeni oma koha peale jätta, ja siis kui maa juba sulanud on, wälja kaewada ja neid uueste ümber istutada, mis ka esimesest õpetuse wiisist palju parem on.

2.

2. Teisel aastal seemnest kaswatatud puudega ümberkäimisest.

Esimine kewadine töö on siis nende minewal aastal noorte seemnest kaswatatud puude ümberistutamine, mis järgmiselt tehakse: See maa kus noored puud tulewad istutada, peab juba ennemalt sügawast haritud maa olema ja sügisel peenikese äramädanenud sõnnikuga rammutatud, ja weel kewadel tubliste läbi

küntud ja äestatud saama. Veel parem, kui jõud seda lubab et puu-
koolide jaoks maa $\frac{3}{4}$ arshina sügavuselt ümber kaewatud jaoks;
see ümberkaewamine on sügisel soowitada. On maa kewadel pealt
tasasjeks tehtud, hakka puu istutamisega peale. Kaewa nõõri järele
kraaw sisse; see kraawi kallas kus nõõr peal on, peab õige ja järff
kaewatud saama. Kraawi sügawus arwata 6 wershoki ja sedasama
wõrd lai. Kraawi muld peab kõik selle kalda peale pandama, kus
nõõr ei seisja ehk nõõnda ütelda uus kraaw tuleb kaewada. On
nüüd niisugune kraaw walmis kaewatud, hakka istutamisega peale.

Misuguses kauguses keegi puud ja read istutatada tahab
jääb küll igal ühel oma arwustada. Üks tahab tihedamini istutada,
et maa rohkem sisse teeks, teine jälle harwemini et lahedam puudel
kaswada ja nendega parem ümberkäia oleks. Mina istutan järg-
miselt: ridade kaugus üksteisest 1 arshin, puud üksteisest ridade
peal — 8 wershoki,

Enne kui puu oma koha peale saab istutatud, on tarwis
tubliste latwast ja natukene juurde otjast tükkid maha lõigata.
Kui palju just maha lõigata, on raske ühe aastase puu juures
kirjalikult seletada. Sellest et ühel on pikkemad juured tuleb
rohkem lõigata, teisel jälle vähem. Waadatagu selle peale, kui
narmas juuri wähe — lõigatagu rohkem. On aga narmas juuri
palju — siis on tarwis vähem lõigata. Istutamine läheb wäga
ruttu, üks hoiab puud walmis kaewatud kraawi õiget kallast wastu
ja kaks wiskawad labidatega mulda kraawi kuni kraaw täis saab.
Mulla kraawi aeamise ajal peab puud natukene raputama, et muld
ilusaste juurde ümber läheb. On puud rida istutatud, tallatakse
muld kõwaste finni ja tehakse pealt tasasjeks. Tõmba nüüd jälle
nõõr ette ja alusta järgmise rea tarwis kraawi kaewamisega peale,
ja tee niisama kui esimese rea istutamist sai õpetatud. Kui kõik
puud istutatud, peab neid kuiwa ilmadega kastma. Wett ei wõi
mitte juurte peale walada waid ridade wahel. Suwel peab
hoolega umbrohust puhastama, ridade wahed wõib labidaga ümber
kaewada aga puude ümbert tuleb kaewamise aeal rohi käega wälja
kiskuda. Kaewamisega peab ettewaatlik olema, et puujuured mitte
liigutatud ei jaoks. Pärast ümber kaewamist on jälle muld tarwis
rehaga tasasjeks rehitseada.

3.

Kolmandamal aastal tööd seennest kasvatatud puudega.

On puud kahe aasta jooksul tubliste kaswanud, kolbawad nad juba kolmandama aasta kewadel poofida. Kui aga puud poofimise jaoks nõrgad on, lõika kewadel Märtsi kuu lõppul ehk Aprilli kuu hakatusel minema aastastel kaswudel 2—4 filmast jaadid ladwad pealt maha, selle lõikamise läbi saab puu rohkem kaswamise jõudu ja võib kui ofuleerida tahetakse sell juwel juba seda ettevõtta. On puul tubli kaswamise jõud, siis võib ka filma kinni kaswamise peale julge olla. Täetakse aga puud neljandama aasta kewadeks poofida, siis ei ole juwel puudega misgid muud tallitust kui ainult umbrohust puhastamine. Kus juured keldrid on, mis talwel puude jaoks võib tarwitada ja juurel mõedul puude kaswatus on ette wõetud, siis kaewa sügisel Oktobri kuu lõpul wälja ja paki keldrisse mulla sisse niijama kui ühe aastaste juures jai õpetatud. Sellest on see kasu, et juba wara kewadel Webruari, Märtsi ja Aprilli kuul võib kopuleerimist keldris ette wõtta.

4.

Wiljapuude ümber poofimisest.

Ümber poofimise moodisi on palju, ma ei taha aga nendest kõigist siin arutama hakata. Kõige rohkem pruugitaw wiis on kopuleerimine ja ofuleerimine, mis ka kõige paremaks võib kiita.

Kopuleerimine kewade aias. Selleks ei wõi siin ka just kindlalt aega määrata, sellest et üks aasta võib warem hakata teine aasta hiljem kudas ilmad lubawad. Siiski 1—20 Maikuu päewani on kõige parajam aeg. Kopuleerimist tehakse järgmiselt; see on: lõigatakse kolme tolli kõrguselt mulla pinnast arwata, puu latw pealt ära, selle peale wõta poofimise jaoks wõetud oks, siis lõika poogitawa puu kännu otja juurest alt ülespidi koort ja natuke puud arwata tolli wõi poolteise tolli pikuselt,

ja pookoksa alumisest otsast niisama põigiti et lõiked kokku passiwad. On aga puu lõige laiem kui et pookoksa koor mõlemilt poolt serw serwaga kokku passiks, sel korral pandagu aga pookoks nii puu külge et ühelt poolt serwast mähi joon kokku käib ja kokku kaswamise peale võib julge olla. On pookoks ja poogitaw puu ühe jämedused, siis lõika puul kui ka pookoksal ühte wiisi otsad põiki et nad kokku passiwad. Sel kombel pookides võib lõitmise jaoks paberi linti tarwitada. Kui poogitaw puu arvata sõrme jämedus ehk weel jämedam, mis wanema puude pookimisel ette tuleb, siis on paberi lint lõitmiseks nõrk. Jämedate puude pookimisel tarwitatagu lõitmiseks kalinkori küllest lõigatud linnid, roguški niin, ehk rasta.

Paberist ehk kalinkorist lintide tegemine läheb wäga ruttu. Aja tasase tule peal pookwaha sulaks, wõta nüüd poogen paberit ehk küinar kalinkori, pane õige laua peale ja määri pook waha õhufene ford pintsliga paberi peale ehk kui kalinkori tarwitatakse siis selle peale. On see walmis, lõika neist lõitmiseks tarwitatud linnid mis ühest otsast arvata 1¼ tolli laiad ja teisest otsast terawad ja nii siis nagu kolmenurgelised wälja näewad. Nende lintidega lõida siis pookoks põigiti lõikuse kohalt poogitawa puu külge kinni nõnda et laia lindi otsaga peale hakkata ja wahatud külge wasta puud tuleb. Sel kombel hakkab waha esite puu külge kinni ja teise kui ka kolmandama ringi määsimisel jellesama lindi külge.

Niisugune lõitmine hoiab pookoksa lõwaste kinni ja saab ka õhu kindel, et õhk kokku liidetud koha ligi ei pease. Ja see on kõige juurem pookimise kunst. Pookoksa ülemine ots, ja poogitawa puu lõigatud, wõi kännu ots, kui see jämedam on kui poogi oks, peab jula pookwahaga kinni määrima. Kõigi selle töö juures peab aga rutulise töö peale rõhku panema et õhk mitte aega ei saaks lõigatud kohtade peale mõjuda mille läbi mähk rikkunud wõiks saada.

Ropuliirimine talwel. Kui sügisel wõimalik oli metsikuid (wõi tüwi aluseid) keldrisse panna siis võib pookimisega juba Weebruari kuul peal hakata, jellsamal moodil kui eespool sai selle üle räägitud, ainult selle wahega, nüüd kus metsikud juba kolme aastased, võib kõrgemalt pookida, 4—6 tolli juure kaelast arvata. Soowitada on pookimist soojas triiphoones ehk 14—15

fraadilises soojas tuas teha, kus kalingorist lõigatud lintid kõitmiseks tarwitatakse, sest muidu külmemas kohas angub waha lintide peal üleliiga kõwaks ja ei hakka finni. Kui aga roguskid kõitmiseks tarwitatakse, siis on see töö tua soojuse kohta ütelda ükskõik kus teda tehakse, sest et roguskiiga kõitmisel peab poogi koht sooja, jula poofwahaga finni määrutama. Muidugi mõista lähneb poofimise töö soojas tuas palju jõudsamalt edasi kui kusgil külmas hoones.

Enne poofimist peab ka juurtel tükkid otjast maha lõikatama, mis läbi puu edespidi rohkem narmas-juuri kaswatab. Palju puid ärgu toodagu korraga sooja hoonesse, et seal kaua seismise läbi peenikesed narmas-juured kuiwamise pärast kahju ei saaks. Poogitud puud peab jälle keldrisse ritta, mulla sisse, natuke wiltu, panema, nõnda et poogi koht arwata paar tolli mulla pinnast kõrgemal seisma tuleb. Muld peab tubliste niiske hoidma, üleliiga märg ei tohi ka olla, paras jägu on tarwis õhku anda. Kui puud on juba kaswama läinud, see on kui poof otjad on juba kaswud wäljaajunud, istuta Maitkuul puu kooli. Nõndasama kui eespool teisel aastal puudega ümber käimises sai juhatud. Minult nüüd poogitud puud, kus metsikud juba kolme aastased on, wõib juured enne puukooli istutamist wedela sawi sisse kasta, mis on walmistatud 1 osa sawist, 1 osa mullast $\frac{1}{2}$, osa wärsked lehma sõnnikud; wett juurde lisades hästi segi segada ja selle sisse puujuured enne oma kohale istutamist kasta. Noorematele puudele ei ole seda aga mitte fiita.

Okuliirimine finnijääwa pungaga. Selleks parajad aega wõib arwata 15. Juulist kunni 1 Augustini, waremat kui ka hilisemat okuliirimist ei ole fiita, sellest et warasel okuliirimisel wõiwad filmad wälja kaswada, aga hilisemal jälle finni kasumata jääda. Okuliirimisel lõigatagu ikka nende kaswude küllest filmad, mis juba täis kaswanud. Kõik see töö ei ole suur kunst, tarwitab aga oma jägu osawust, okuliirimine tehakse järgmiselt: lõigatakse koore sisse risti lõige, ja tehakse sellest risti lõikest koore sisse weel pikuti lõige alla poole. On lõige tehtud, lükkatakse nua külles olewa luust kiiluga koore serwad lahti ja lõigatakse nüüd ruttu otja küllest mis okuliirimise jaoks wõetud pung wälja ja pannakse selle tarwis lõigatud ja lahti tehtud koore lõhe wahale, piigistatakse koore serwad puu ligi. Nüüd wõtta õhufene ja kõwa

roguski niin ja köida kinni, nii et silma koht lahti jääb. Kõik jeda tööd peab hästi ruttu tehtama, et juvine palamus ei saa aega mähti ärariffuda.

5.

Pookwaha tegemiseft.

Wõta 2 naela kamfoli, 1 nael kollast waha, ja 1 nael küindla raswa (kõige puhtam rasw saab raswa küinaldest) kõik see nimetatud material keeda tasase tule peal segi. Selle segaduse arwu järele saab kõwa pookwaha, raswa asemel on weel parem spiiritust tarwitada, kui see äga mitmekordse soendamise järele üleliiga kõwaks läheb, siis wõib jälle natuke spiiritust ehk raswa juurde lisada.

Terpentiini ja puuõli pookwaha sekka segamisi ei wõi ilma mitte heaks kiita, pealegi weel siis kui pookwaha pehme tehakse. Pehme pookwaha on selle poolest halb, et wedelad olused immitwad aega mööda puu ja pookoksa wahale ja mõjuwad jagedaste nõnda palju et pookoks kasuma ei lähe.

6.

Siimesel aastal tööd peale pookimise, puukoolis, noorte õunapuudega.

Repid juure kõita, et tuul kaswusi katti ei murraks, kõik juwi umbrohust puhtad pidada, kolm wõi neli kord ridade wahed kergeste labidaga ümber kaewada. Sügisel tubli kord üle kõige maa puukoolis hunnikus seisnud ja hästi ära mädanenud, sõnnikud panna ja kergeste ümber kaewada ja tasaselt rehitseda. Nowembri kuul kuuse oksadega kinni siduda, et hawiku emand talwel kahju ei wõiks teha. Hiirte ärahoidmiseks on kasulik kinni sidumise ajal müntifid kuuse oksade sekka tüwe ümber panna, hiired ei salli mündi haisu.

7.

Teisel aastal tööd, peale pookimise, noorte õuna- puudega puukoolis.

Kewadel Märtsi kuu lõpul, tugewaid kaswusi 6—7 filmast saadik lõigata nõrgemaid 2—4 filmast saadik; lõikamine tehakse arwata 1 toll ülevalt poolt wõi kõrgemast filma. Kui nüüd kaswud on juba natuke pikemaks kaswanud, võida nad kapi külge. Võib ülemine kasw õigeste kapi külge, kellest puu tüvi saab. Lase nüüd rahulikult kaswada; Juuni kuu lõpul see on 25—30 Juuni kuu pääwani lõika kõik kõrvalised kaswud 2 filmast saadik maha. Need jääwad tüwe jämedaks kaswamise jaoks, aga nende lühemaks lõikamise läbi saab tüwe jaoks jäetud kasw tugewama kaswamise jõu. Soia puuko ol kõik juwiumbrohust puhast, kaewa kolm ehk neli korda ridade wahed labidaga kergelt ümber, rammuta sügisel sõnnikuga ja võida talweks kuuse oksadega finni.

Hästi rammutatud maa peal, kus puul tugew kaswamise jõud on, võib neid juwel juba kroonile kaswatada, juhatusel jelles waata: Kuidas wiljapuid teisel aastal kroonile kaswatada, ja nende edespidine lõikamine.

8.

Kolmandamal aastal tööd puukoolis.

Märtsi kuu lõppul lõika tüweks jäetud kaswul latw pealt maha jelles kõrguses kui kõrge tüwelist puud soowid kaswatada. Minewal juwel Juuni kuul kahest filmast saadik lõigatud kaswudel, mis uued kaswud kaswatawad, lõika neid (nüüd Märtsi kuul) ühest filmast saadik ehk, teise sõnaga ütelda, arwata tolli pikuseks. Juuni kuul lõpul lõika need lühikesteks lõigatud kaswud puu ligidalt maha. Kolm ülemist kaswu ladwast, mis krooni oksadeks jääwad, jätta puutumata, teised alumised lõika jälle kahest filmast saadik. Need kolm krooniks jäetudoksa paenutatagu ühetasa laiali kas rõnga keskele panemise, ehk kapi külge kaitmise läbi. Waadatagu et need

kolm krooniks jäetud oksa kõik ühetaolise jõuga kasvaks, juhtub neist mõni tugevamaks minema, paenutatagu jellel koke latw ülewalt alla poole, mis läbi jellel edasi kasvamise jõud kahaneb. Kaewatagu suwe jookšul kolm ehk neli kord labidaga kergelt ümber ja pandagu sügisel weel kord hästi ära mädanenud sõnnikud üle kõige maa puukoolis.

9.

Neljandamal aastal tööd puukoolis.

Kewade Märtsi kuu lõpul lõika esiteks mööda läinud suwel Juuni kuul kahest filmast jaadik lõigatud ja siis edasi kasvunud kasvud ühest filmast jaadik. Neid kolme krooniks jäetud oksa lõika kolmest filmast jaadik. Selle lühikesteks lõikamise läbi kasvawad krooni arud wõi pea-oksjad tugewad.

Juuni kuu lõpul lõika esiteks tüwe jämedamaiks kasvamise jaoks jäetud lühikesed oksjad puu ligidalt maha. Krooni oksjatest, see on, nendest kolmest oksjast mis kewade kolmest filmast jaadik said lõigatud, jätta ülemine oks iga aru külles puutumata kasvama, teised lõika kahest filmast jaadik, mis jälle nende pea oksjade wõi arude jämedamaiks kasvamise tarwis jäewad. Nõnda on ka selle aastal krooni oksid ainult kolm. Waadaku aiapidaja nüüd ja ikka edaspidi selle järele, et oksjad ühetasaselt ja ühesuguselt wäljapainduwalt kasvatatud jaakšiwad, kuni noorte puude puukooli jäämiseni, ja ka edaspidi, kui puud oma koha peale saawad istutatud. Puukoolis maad mittu korda suwe jookšul kergelt ümber kaewada, mille läbi maa koke rohust puhās saab hoitud.

10.

Wiendamal aastal tööd puukoolis.

Kewadel Märtsi kuu lõpul esiteks minewal suwel Juuni kuul kahest filmast lõigatud kasvud, mis peale selle lõikamise jälle kõrwalised oksjad wälja ajasiwad, neid kõrwalokse lõika nüüd ühest filmast

saadik ehk nõnda ütelda, arwata tolli pikkuseks. Meid kolme krooni oksa 6—7 filmast saadik lõigata. Lase nüüd rahulikult Juuni kuu lõpuni kasvada, Juuni kuu lõpul lõika esiteks minewal aastal kahesi filmast saadik lõigatud kasvud puu ligidalt maha. Neil kewade 6—7 filmast saadik lõigatud kolmel krooni oksal jätta iga aru külge kaks ülemist oksa puutumata kasvama, teised alumised lõika jälle kahesi filmast saadik. Sel aastal on siis krooni oksti juba kuus. Puukoolis ümber kaewamist tehtagu ikka nõndasama kui eespool õpetatud jai. Eestulewal kewadel võib puukoolist wälja oma paika istutada.

11.

Puu istutamisest

Istutamise aeg.

Ehk küll mitmed sügisest istutamist heaks kiidawad, ka ühel ehk teisel põhjusel sügisest puu wäljakaewamist ja kuni kewadeni pool küllakile maa sisse panemist soowitawad. Mina oma kaua aastate tegeliku tööde järele pean otsustama, et üks ega teine kiidu wäärt ei ole. Ehk küll ühel ehk teisel wiisil see töö võib wäga hästi forda minna, aga iialgi ei saa ta selle wastu, kui kewadel puud puukoolist wälja kaewetakse ja siis kohe oma paika istutakse. Ainult lõuna poolsetes kubermangudes on sügisene istutamine parem.

Aukude kaewamine. Madala külma põhjaga maa peal ei ole aukusid sugugi tarwis kaewada, heaste läbi küntud ja ära äestatud tubliste peenikese sõnnikuga rammutatud maa peale lõõ teibad sisse mis puu tugebeks jääwad iga teiba kõrwale istuta noor puu, see on, pane puu oma paika, seada juured ühetasa laiiale wiska mulda juurde peale et puu loomulikult nõndasama sügawalt mulla sisse tuleb kui ta enne puu koolis oli. Seesuguse maa peale istutamise jaoks peab iga puu jaoks kaks koormat mulda tooma.

Kõrge maa peal kaewetagu augud $\frac{3}{4}$ arshinat sügawad ja mitte kitsamad kui 2 arshinat, augu kaewamise juures pandagu muld ise ja sawi ise hunnikusse, augu kaewamist tehtagu sügisel. Aukude täitmist tehtagu wara kewadel, toodagu hunnikus seisnud

ja hästi ära mädanenud lauda sõnnikut iga augu kaldale üks pool koormat (see on iga kahe augu jaoks üks tubli koorm) kui sõnnik juurde toodud, täidetagu augud ühetasa segatult kalda peal oleva mulla, sawi ja sõnnikuga. Enne puude istutamist löödagu toed oma paiga peale. Istutamise ajal tehakse nüüd auk toe kõrvalle nõnda suur kui puu juured seda nõuavad ja istutatakse puu selles samas sügavuses, kui ta enne puu koolis oli. Kui maa kuiv on, peab mulla puu ümbert kõwaste kinni sõtkuma ja walama, aga mitte puu juurte peale waid kaugemalt ringi.

Juhtub aga aukude kinni ajamise ajal aukudes weel küllalt wett olema, misläbi muld isegi tubliste märjaks saab, siis ei ole mulda tarwis kõwaste kinni sõtkuda ei ka walada. Warsti peale istutamist on wäga kasulik puude ümbert muld paari tolli paksuse sõnniku korruga kinni katta, misläbi niiskus mulla sees saab hoitud siis ei ole edespidi walamist tarwis. Nõndasamuti annab ka maa peal olev sõnnik puudele tubliste rammu.

Istutamisel waadatagu wanemate puude juures, et ikka seejama külge, mis enne wastu lõunat seisis, ka nüüd nõndasamuti seisima tuleks, noorte puude istutamisel võib see tähele panemata jääda*). Mulla peale wiskamisel raputatagu puud, et muld ilusaste ühetasa juurte ümber saab. Peale istutamise kõidetagu puu kõhe toe külge ja lõika krooni offse kui nõrgad kasvud 3—4 filmast saadik, kui tugewad, 6—7 filmast saadik; (waata tööd kuuendamal aastal wiljapuudega).

12.

Kuuendamal aastal tööd wiljapuudega.

Tahetakse nüüd puud oma paika istutada, siis ei ole nendega Märtsi kuul misgit tegemist. On puud oma uue koha peale istutatud, lõika kõhe minewa aastaseid kasvusi kui nõrgalt kaswanud 3—4 filmast saadik, kui tugewad 6—7 filmast saadik. Kahe fil-

*) Kui puud puukoolist istutamiseks välja on kaetud, lõika natuke juurte otjast maha kasta sawi sisse, mis on walmistatud 1 osa sawi, 1 osa mulda $\frac{1}{2}$ osa wärsket lehma sõnnikut wett juurde lisades, et wedela pudru sarnane saab, selle segajuse sisse kastmise läbi wõtawad puu juured mulda paremini külge.

maist saadid lõigatutest kaswudest wälja kaswanud nüüd ühest filmast saadid. Juuni kuu lõpul lõika minewal aastal kahest filmast saadid lõigatud ja kewadel lühendatud kaswud puu ligidalt maha neil kuuel 3—4 ehk 6—7 filmast saadid lõigatud krooni oksjadel jätta jälle üks ülemine oks puutumata teised lõika kahest filmast saadid. Nõnda jääb ka sell aastal krooniks kuus oksa. Kõik sui hoitagu puu ümbert rohust puhast, ja sügisel kaewetagu ümber, puu maa pääle pandud sõnniku sisse.

13.

Tööd seitsmendamal aastal wiljapuudega.

Kewadel Märtsi kuul waata esite neid oksa järele, mis Juuni kuul kahest filmast saiwad lõigatud, kui neist pikad oksad on wälja ajanud, lõika neid kahest filmast saadid. Kuul krooni oksa lõika sell aastal 4—5 filmast saadid, pikemaks ei wõi mitte lõigata sest ümber istutamise järele kaswasiwad puud muidugi nõrgemalt, kui muidu. Loomulikult ei jõuaks nad siis pikema lõikamise läbi öie pungast kaswatada mis nüüd juba wilja kandmise tarwis peab algama. Juuni kuu lõpul jätagu nende kuue krooni aru wõi pea oksa külge kaks ülemist kaswu puutumata, teised, kõik allpool olewad kaswud lõigatagu kahest filmast saadid. Nõnda saab siis krooni pea arusid sell aastal kaksteistkümmend. Aga minewal juwel kahest filmast saadid, ja kewadel jälle lühikesteks lõigatud oksad lõika juur ligidalt maha.

14.

Edespidisest wiljapuudega ümberkäimisest.

Krooni oksade lõikamisest. Kes oma wiljapuid korras tahab pidada ei tohi keegi krooni oksade lõikamist unustada ega tegemata jätta, Märtsi kuu lõpul lõika krooni pea oksadel 6—7 filmast saadid kõiges kõrwalised Juuni kuul kahest filmast saadid lõigatud oksad, ühest filmast saadid. Juuni kuu lõpul waata jeda kui palju krooni suurendamise jaoks pää oksadest wälja kaswanud wõi õigem ütelda kewadiste 6—7 filmast saadid lõigatute oksade külge kaswusid tuleb jätta mis nüüd lõikamata

jääwad aga kewadel Märtsi kuul jälle 6—7 filmast saadit lõigatud peawad saama. Nõnda sama tee ka eestulewal aastal. Teised kõrwaliised ofjad lõika kahest filmast saadit. Kõik minewal aastal Juuni kuul kahest filmast saadit lõigatud ofjad, ja muidu kaswu ajajad ofjad lõigatagu need nüüd Juuni kuul puu ligidalt maha, siis kui puu nõrgalt kaswab. On aga puul isegi küll tugew kaswamise jõud, peab neid alles jätma ja nende kahest filmast saadit lõigatud ofjadest wälja kaswanud ofjast lõika kewade 6—7 filmast saadit, nende külgi jätmise läbi saab puu üleliigne kaswamise jõud takistatud ja wilja kandma sunnitud. Loomulikult kaswatawad 6—7 filmast saadit lõigatud ofjad 3—5 filma die pungadeks, kes eestulewal aastal wilja kannawad ja 1—3 filma kaswawad edasi, mis jälle eestulewal kewadel 6—7 filmast saadit maha lõigata tulewad. Sell kombel lõikamise läbi annab puu iga aasta wilja. Edeespidiistel aastatel, kui kroon juba paksuks on läinud ehk ülepea misjugasel põhjusel kroonist ofse tarwis on wälja lõigata, lõigatagu ainult Juuni kuu lõpul, aga nõnda puu ligidalt, kui see võimalik, siis kaswab lõigatud koht ilusaste kinni.

Wäga hea lõigatud kohtade määrimiseks sulata tase tulle peal 3 naela kamsoli ja sega sinna $\frac{1}{2}$ naela sulatatud sea raswa juurde, soojalt pääle määrida, külmalt angub kõwaks.

Juuni kuul on palawad päewad kui pott saab natuke küllasile päewa kätte pandud, siis sulab küll nända palju, et wäga hea määrida on.

Sõnnikuga ramutamisest ja maaharimisest. Kõige kasulikum aeg on wiljapuude sõnnikuga ramutamiseks jügise Septembri lõpul ehk Oktobri alustusel ramutamiseks tarwitatagu ifka hästi ära mädanenud lauda sõnnikut. Sõnniku weega walatagu aga kewadel.

Kõige parem aia pidamise sisse seade on see kus kõik maa haritud saab aga mitte heina all ei seisja, kõige rohkem kannawad puud neis aedades wilja kus aed ümber küntud ehk kaewatud saab ja juure wilja ja kartuli kaswatamiseks tarwitatakse, see suguse maa harimise läbi saab hulk wiljapuu kahjulikusid waenlasi äwitatud ilma milleta lõikuse pääle lootust wähe wõib panna. Peab aga mõne suguste põhjuste pärast sell kombel maaharimine kõrwale jääma ja wiljapuu aia heina kaswatama jätma

nagu sifemal riigis pea kõigil pool wiisiks on. Sell kombel wilja puu pidamisel peab puu ümbert labidatega ümber kaewama, ühe kuni kahe sülla laiuselt, kuidas puu suurus seda nõuab. Rae-
watagu kaks korda aastaks sügisel ja kewedel, pääle ümber kaewa-
mist rehitsetagu rehaga maa tasasjeks.

Wiljapuude waendlastest. Kõige kahjulikum elukas on sagedaste jänës. Kui mõni ristikheina kuhi paar sada sammu aiast kangel kewadini jänëste söödaks jäetakse ja jenna haawa ofse kat weel juure lisatakse on hää abi aiast eemal hoidmiseks Kus juured aiad on peetakse jänësse koeri aias kes neid kohe minemal kihutawad. Hiirte ära hoidmiseks on mündid kuuse oksade sekka puude finni kõitmise aja panna nagu ka eespool juba sai üteldud. Kahjulikud putukad kes oma äraarwamata kahju aia-
pidajatele teewad on kõige raskem nendest wõitu saada. Sadanded abinõud on nende ära äwitamiseks otsitud. Kõige parem ja odawm mis senine leitud, on „finni püüdjad wõõd,“ mille abil kõik wilja puudele kahjulikud putukad suutumaks äraäwitada wõib. Ka usside ja nende pesade ära korjamine on üks parematest abinõudest.

Põletiku haiguselt. Seda paha haigust, mis meil põhjapool-
sel maal rohkesti leida on, wõib alustusel weel parandada. Waada-
tagu igal kewadel Juuni kuu alustusel kõik puud korralikult järele kui kellegil põletiku haigust külles juhtub olema siis seda kohe wälja lõigata. Sfimese alustusel on haigus weel koore all puu koor on sealt kohalt kus haigus pesitab mustakam ja sellepärast ka väga kerge üles leida. Lõigatakse see koor puu pealt ära tuleb must puu nähtawale kellel ümber ringi finni kaswajad palis-
tuse sarnased ääred nende äärde alt on puu weel mustatahma sarnatje kooraga kaetud need on põletiku edasi sünnitajad seenekesed sellepärast peab siis haige koha kus weel mustust uäha on kõik wälja lõigatama.

Lõigatud kohtade finni määramiseks on väga kiita puhas siike sawi pool osa wärske lehma sõnnikuga segad: pakfult wälja lõigatud koha peale määrida ja roguksiga ehk õlgedest keerutatud kõbidisega finni kõita. Tüdimata tahtmine ja hoolas tähele pane-
mine on siin kallim abimees.

Selle kurja külalise kaitsemiseks on kasulik sügisel pakfult puid kuuse oksadega finni kõita ja mitte enne lahti wõtta, kui Aprilli kuu lõpul.

15.

Kuidas wiljapuid teisel aastal peale pookimise, kroonile kasvatada ja nende edespidine lõikamine.

Suwel Juuni kuu lõpul see on 25—30. kui puu on senini joowitud tüwe kõrguseks kaswanud lõika latw pealt maha alumised oksad lõika nagu eespool sai õpetatud kahest filmast saadik, mõne päewa pärast pääle ladwa lõikamise ajawad ülemistest filmadest kaswud wälja kolm ülemist jäta kaswama, teised lõika kohe puu ligidalt maha. Augusti kuu lõpul lõika neil kolmel oksal natuke ladwast maha mille läbi nad talwe külma wastu kõwemaks kaswawad.

Kolmanda aasta kewadel Märtsi kuu lõpul lõika neid kolme oksa kahest filmast saadik. Alumisi minewal suwel Juuni kuul kahest filmast lõigatud wälja ajanud kaswusi ühest filmast saadik. Juuni kuu 10—25-ma päewani lõikamine wal aastal kahest filmast ja Märtsi kuul ühest filmast saadik lõigatud oksad puu ligidalt maha. Neil kolmel kahest filmast saadik (Märtsi kuul) lõigatud krooni oksadel lõika ülemist kaswu 6—7 filmast saadik alumist wõi alumisest filmast wälja kaswanud ofse kahest filmast saadik. Ülemistel 6—7 filmast saadik lõigatud harudel lasse iga haru wõi ofsa külge nüüd kaks ofsa kaswada teised lõika niipea kui wälja ajawad kohe puu ligidalt maha. Sell kolmel lõikamise läbi saab juba nüüd kolmandamal aastal kuus krooni- ofsa, neil lõika jälle Augusti kuu lõpul natuke ladwast, et nad siis külma wastu tugewamaks kaswaks. Gestulewal kewadel wõid nüüd puud oma koja peale istutada ja lõika kewadel nõnda kuidas tuuendamal aastal on õpetatud.

16.

Wanade õunapuude juurte lõikamisest uuesti kaswamisele.

Ustume wanade õunapuude juure, mis enam hästi kaswada ega wilja kanda ei tahta see tuleb aastate järele arwata ühel puul warem teisel hiljem, nõnda kuidas puu eest hoole kandmine on olnud. Õunapuu eluiga ei ole mitte pikk ainult 75—100 aastat,

ilma korraliku rammutamise tüüwad wanaduse päewad juba warastel eluaastatel ligi, puud hakkawad halba wilja kandma ja mõnikord ei kanna ka juba wiiekümne aastased puud enam sugugi wilja. See tuleb sellest, et puul narmasjuured on wanaks saanud ja jämedaks kaswanud nõnda ei saa puu siis enam omaa ülespidamise jaoks tarwilikku toitu. Siin peame kunstliku abinõu tarwitama, et puu juured jälle nooruse jõul puule toitust wõiksid tuua ja teda lopsakale kaswamisele ja rohkele wilja kandmisele äratada.

On wist igale puu istutajale tutaw, kui noort puud istutatakse lõigatakse ka juurte otsast tüki maha; mitmekordse ümber istutamise läbi, mille tähtsus just juurte lõikamine on, saab puule selle läbi hulk peenikesi narmasjuuri rohkem kaswatatud kui see muidu loomulikult oleks sündinud. Sellest näeme, et kunstlik juurte lõikamine üks parematest abinõudest puu hästi kaswamiseks on, mis noorele tulus ega see wanalegi siis tuluta wõi olla. Ja see ongi tõeste nõnda just wanadel puudel wõime juurte lõikuse läbi uut elu jõudu anda. Annan siis selles töös juhatusi kuidas ma se oma käega mitme saja puu juures olen teinud ja sellest suurt kasu näinud. See töö tehakse järgmiselt: kaewa puu ümber ringi kraaw sifemine kraawi kallas $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ arshinad kaugel puu tüwest mööda. See on puu juuruse ja maa pehmuse järele, pehmema maa peal kaswawad juured pikemad ja peab ka kraaw natuke kaugemale kaewama, kui kõwa maa peal. Kraawi laius arwata $\frac{3}{4}$ arshinad, sügawus kuni juuri enam leida ei ole, mis ka umbes $\frac{3}{4}$ arshinad tuleb kaewada. Kõik kaewamisel ette juhtuwad juured on saega ehk kääridega tarwis ära lõigata ja sifemise wõi wastu puud olewa kraawi kalda äärest juure otsad terawa noaga tafsaks lõigata, saega lõigatud juure otsad ei kaswa kinni ja wõiwad mädanema hakkata, sellepärast pantagu seda tähele, et juurte otsade siledaks lõikamine tingimata tarwilik on.

Kraawi kaewamise aeg pantagu muld ise ja sawi ise unikuusse, iga kraawi wõi puu jaoks toodagu üks koorm pea mulla sarnatsaks ära mädanenud lauda sõnnikut, kui juured on ära lõigatud tuleb kobe kraaw täis täita mulla ja sõnnikuga segi sawi wõib kõige pääle jääda, sellest et iga aastase sõnniku pääle panemise läbi maa pöölmise kord ifegi tubliste rammutatud saab. Mina tein

feda tööd naesterahwa päivilistega, iga puu peale tuli läbistiku 12 kop., päivilised ssaiwad 30 kopikud päewas palka. Juurte lõikamise aeg 15 Septembr 1 Oktobrini.

17.

Wanade õunapuude krooni oksjade lõikusest.

Ette tahtsin tähele panemist selle peale juhtida et keegi sügisel mingi sugust wilja puudest oksjade wälja lõikamist ette ei wõtaks, tegeliku katsete järele ei wõi ma seda hääks kiita.

Wanadel wilja puudel peab pääle juurte lõikuse krooni tagasi lõikama wõi noorendama, aga mitte sügise waid kewade.

Rudas just lõigata, on firjalikult wõimata ära seletada, ühe sõnaga, lõika kroonil ladwa oksadel tubliste maha arwata sõrme jämedusel, mõnes kohas wõib ka jämedamaid okske lõigata kui krooni wormilik olek seda nõuab; krooni sees olewad die oksakesed jätta aga kõik puutumata. Kõige parem krooni tagasi lõikamise aeg on 15-ma Mai kuu päewa ümber, sell ajal lõigatud wilja puud ajawad rohkel arwul noori kasvusi wälja. Gestulewal kewadel lõika neid noori okske Märtsi kuul 6—7 filmast saadik on aga neid rohkem kui ülepea krooniks tarwis, lõika ülelliigseid kahest filmast saadik, Juuni kuu lõpul lõika nad puu ligidalt maha. Krooni tagasi lõikamise ajal määritage lõigatud oksad kõwa sulaks aetud poof wahaga kinni. Kõik kroonist oksjade wälja lõikamine on juuni kuu lõpul kõige kasulikum.

18.

Wanade õunapuude poofimine.

Sagedaste juhtub et meie aedades suuri ja ilusaid õuna ja pirni puid leiame mis seemnest on kasvutatud, noorelt poofimata jäetud ja nüüd halba kõlbmata wilja kannawad. On niisugused metsikud terwed ja mitte wäga wanad puud wõib neid kerge wae-waga ümber poofida, selle seltsiga mis keegi soowib,

Mina olen mitmel moodil neid poofinud, kõige paremaks minu tundmise järele jäi koore wahale õnaraga propimine, sell moodil et poof oksal wäikene õnar sisse tuleb lõigata,

Snaraga pookimine on muidu libameisi lõikamisest selle poolest parem et rutemini finni lastwab. Noore õhukeste koorega õksade otsa on kasulik kolme nurka lõikega proppimine. See tehakse nõnda: Sell puul kuhu ots tahetakse külge proppida, tasafaks lõigatud otsast alla poole lõigatakse ühe tolli pikus weikene kolme nurka tüf wälja, nõnda sama lõigatakse ka pool otsa ots tolli pikkuselt kolme nurka nõnda et lõike sisse pääsib ja koorealune mähi joon pool oksal ja pogitawal puul wastastiku kogu tulewad.

Wanade puude ümber pookimisest on kõige parem aeg Mai kuul 1—20-neni, pookimise tarwis walitud puul lõika lõik krooni oksad arwata tolli jämeduselt maha, need oksad, mis wormilikult kroonile kõlblikud ja wilja kandmise jaoks kõwad, et ära ei murdu neid ofse poogi soowitud seltsiga. Kõik need oksa oksad, kus pool oksad otsa saawad proppitud peab weel peale saega lõikamise noaga siledaks lõigatama ja wiibimata peale oksade maha lõikamise proppima nõnda et pool oks ülespoole külje peale seisma tuleb ja selle läbi murdumise wastu kõwemad saawad. Pook oks peab kõwaste finni kõidetama selleks on rahfia kõige parem tarwitada, peale finni kõitmist on tarwis koke sula pookwaha poogi kohalt ja poogitawa puu ots ja poogi ots lõik hoolega finni määrida, wäga heaks wõib pookwaha määrimise jaoks siis kiita kui ta mitte wäga wedelaks ei ole julanud aga muidu tubliste pehme. Kui jõe päewa paistne ilm on pane pott küllakile wastu päewa, siis julab parajaste nõnda pehmeteks, et hea määrida on. Pookwaha walmistatagu nõnda sama kui noorte puude jaoks sai õpetatud. Kõik kõrwalised krooni oksad mis allpool poogi kohta kasvawad jättagu kasvama ainult lühemaks peab neid lõigatama nende metsiku oksade külge jätmise läbi saab puu kasvamise jõud alles hoitud. Wäga kiita on ka nende noorte oksade külge pookimine, kui metsikud wäga wanad on kasvawad wanade oksade külge pookitud oksad wäga nõrgalt.

Kui palju ofse just ühe puu külge tarwis on pookida jääb küll igal ühel oma arwustada, selle peale waadates kui suur puu on. Kord pookisin mina ühe puu peale 65 oksa kõige sunrem puu mis mull senini on ette tulnud pookida. Juuli kuu algusel wõetagu poogi kõitmise pide ümbert ära (siis kui pookoks on finni kasvunud) ja kõidetagu pookoksale lepp juure, et tuul teda ära ei murraks.

19.

Vanade poogitud puude eest edespidine hoolitsemine.

Esimesel või eestulewal kevadel peale pookimise Märtsi kuul lõika kõiki minema aastaseid kasvusi kolmest filmast saadik, selle lühikeseks lõikamise läbi kasvab poogitud oks tugewaks ja kasvatab poogitud koha ruttu kinni, et pookimise aeg puu oks järsku sai lõigatud, mis halvaste kinni kasvab ja kinni kasvamiseks palju aega tarvitab sellepärast peab siis nüüd jell juwel 20 Juuni kuu päewa ümber otsast või servast kus pool oks ei seisja põiki lõikama, mille läbi siis pook oks rutemini ja paremine kinni kasvab. Lõigatud koht peab kohe soojalt kõwa pookvahaga kinni määrima. Metsikuid oksasid peab Juuni kuul lühemaks lõikama on neid aga mõne aru küljes üleliiga palju, siis lõika neid puu ligidalt maha. Kolmandamal aastal lõika Märtsi kuul, poogitud kasvusi 6—7 filmast saadik. Metsikuid kasvusi lõika ka lühemaks ja Juuni kuul juurem osa puu ligidalt maha. Neljandalamal aastal lõika kõik metsikud kasvud Juuni kuul puu ligidalt maha ja hoia edespidi puu neist puhas. Poogitud kasvusi lõika selle aasta kevadel Märtsi kuul 6—7 filmast saadik ja ka igal eestulewal kevadel.

20.

Poogi oksade lõikamisest.

Parajam aeg poogi oksade lõikamiseks on Märtsi kuu. Oksad lõigatagu jula ilmadega ja terwetest puudest kohe pääle lõikamist pantagu oksad külma koha peale keldrisse natuke niiste liitwa sisse. Pookimisel pantagu tähele kui mõnel oksal juhtub süda sees punane olema see on külma ehk niiskuse läbi ära rikunud ja pookimiseks kõlamata, ka siis kui pookimine hiljaks jääb ja oksad juba seistes filmi wälja hakkawad ajama ei kõlba enam seesugused oksad tarwitada filmade wälja ajamise kaitseks pakki Mai kuu alustusel oksad kasti liitwa sisse ja wii jää keldrisse, kus nad kaua kõlblitud seisawad. Pookimise jaoks wõib ainult ühe aastaseid kasvusi tarwitada.

21.

Pirni-puu.

(*Pirus communis.*)

Metsikuid, mille otša pirnipuid tahetakse poofida kaswatatagu ainult meie oma metsikult kaswawa pirni seemendest, need jõuawad meie talwele wastu panna ehk neid küll wähe leida on süüsti wõib neid mõne wanema aia pidaja läest saada. Seemnest kaswatamine poofimine, kroonile lõikamine ja lõik pärastpidine hoolitsimine tehtagu nõnda sama kuidas õunapuude juures sai õpetatud. Rõrge liitwa maa on pirni aia jaoks soowida, pirni puu saab wäga wanaks kuni 300 aastat sellepärast kantagu ta rammutamise eest tubliste hoolt.

22.

Bloomi-puu

(*Prunus domestica.*)

Rohket wilja kannawad need, mis *Prunus insititia* ehk *Prunus domestica* peale saawad poogitud, need eespool nimetatud seltsid ajawad juurtest palju kaswusid ja wõib neid poofimise jaoks juure kaswudest hõlpsama waewaga saada, kui seemnest kaswatades. Tahetakse aga seemnest kaswatada, wõta koha wärskelt korjatud seemned, pane ühe poti ehk lasti sisse puhta sõreda ja märju liiwaga jägi hoitagu neid nüüd külma ja niiske koha peal kõige parem keldris. Rewade arwata 3—4 nädalat enne külumist toodagu sooja hoonesse, hoitagu neid nüüd tubliste märjad walamisets wõi lastimisets pantagu ainult lund peale, mis ära sulades süüs liitwa märjaks teeb, pääle külumist hoitagu ilta peenar tubliste niiske, kui wõimalik tarwitatagu wihma wett walamisets. Poofimine, kroonile lõikamine ja edespidine hoolitsimine tee nõnda sama kui õunapuude juures sai õpetatud. Wanema ploomi puude rammutamiseks pruugitagu sõnniku wett.

Bloomi puu kannab wilja 20—25 aastat, peale selle jääb wilja kandmine wähesets

23.

Kirsi-puu.

(Prunus mohaleb.)

Poolimise jaoks on meie oma kirside juurtest välja kasvanud metsikud kõige paremad, seemne külimises tee nõnda samuti kui ploomi-puude juures sai juhutatud. Kirside ja morellide poolimine õnnestab okuliirimise läbi kõige paremini, warajast okuliirimist see on 10—15 Juuli ümber võib paremaks pidada. Kirside okuliirimise juures on tähele panna ja tingimata täita: Eritels kui okuliiri pung otsa küljest saab lõigatud kiireste oma toha peale puu külge saab pantud, wiivitamise läbi muudab ennast kirsi mähk kus õht aega mõjuda saab mustaks, ja seega oleks siis kõik kasvamise lootus otsas. Teisels, kui pung on oma lõike sisse pantud, peab selle lõike toha pool wahaga kinni määrima ja siis tohe roguksliga lõwaste kinni lõitma. Poolwaha on selleks väga sünnis mis ap-tegis puuwaha nime all müüakse et teda okuliirimise juures väga wähe tarwis on sellepärast ei mähja ise selle keetmisega waewa näha Okuliirimist tehtagu madalasse, arwata 3—4 tolli maa pinnast. Kroonile lõitamine ja edespidi kasvatamine tehtagu nõnda sama, kui õunapuude juures sai õpetatud. Talwe külma wastu peab tubliste kuuse oksiadaga ehk õlgedega kinni lõitma. Rammutatagu sõnniku weega walamise läbi. Kirsi-puu eluiga hea ümberkäämise läbi ulatab kuni 50 aastani.

24.

Karwajemaria põesad.

Kaswawad hästi ja kannawad rohket wilja sawi segase kruusa põhjaga maa peal. Igal kewadel rammutatagu tubliste lauda-sõnnikuga. Noorte pöösaste kasvatamist tehakse oksjade mulla alla paenntamise läbi, mis ka palju parem ja lihtsam töö on kui seemnest kasvatamine. Lõigatakse arwata sõrme jämedused ja kümne tolli pikkused lõiksid. Aprilli kuu alustusel paenutatakse pöesa küljest oks maa peale maha, tehakse pöesa ligidale natuke auku ja selle augu sisse painutatakse oks lehtpaila pidi ja pane lõikjuga sinna lõwaste kinni, et ülesse ei saa tõusta, latw, kus oksal lõr-

walised oljad on wälja ajanud peab juba mulla alt wõi august wäljas seisma, on nõnda ots maha paenutatud, pane au! kuhjaga mulda täis nõnda jääb ots lestepaika pidi mulla alla ja kaswatab juured külge, maha paenutamuse jaoks on 2—3 aastased kaswud kõige paremad. Järgmisel kewadel lõika oljad põesja küljest lahti ja kaewa wälja olja ots kuni juurteni maha lõigata ladwast ka natuke ja istuta hästi rammutatud maa peale, teisel aastal kannawad juba wilja. 10—15 aasta jooksul hakkawad põesjad wanaduse pärast peenikese marju landma, siis on wanad tarwis wälja wisata ja uued asemele istutada, kus aga ial wana põesja asemele uut tahetakse istutada peab enne uut mulda selle kohale juure lifama ja tubliste mädanenud laudasõnnituga rammutama.

25.

Sõstrad punased walged ja mustad.

Kaswawad iga maa peal kannawad aga madala maa peal rohkem wilja, noori põesjaid wõib ka seemnest kaswutada aga üleüldine kaswatuswiis on ikka üheaastastest kaswudest mis alati wäga hästi lorda läheb. Juba sügisel tehakse peenar selle tarwis wal-mis, mis juba ennem hästi rammutatud maa peab olema, wara kewadel, kõhe kui maa sulab, kaewa weel lord maa ümber rehitse pealt tasasels ja lõika põesjastest jämedamaid minewa aastaseid kaswust, kui palju arwad tarwis olewat. Igal kaswul lõika terawa noaga alumine ots silma ligidalt natuke põigiti filedaks ja iga kasw arwata 7—8 tolli pikkusels forgi nüüd neljalt realt ka kasw üksteisest 6 wershoki kaugusel küllatle ridamest mulla sisse nõnda et ülemine ots arwata kaks tolli mulla sees wälja jääb. Nõnda lase kaks arstat neid seal kaswada, hõia peenar umbrohist puhast ja lõika kewadel Märtsi kuul natuke ladwast, et kõrwalisi olje ajab. Kolmandama aasta kewadel kaewa neid peenrast wälja ja istuta kus tarwis. Pärastpidisel hoolitsemisel on see tähtjas, et lorkor-ralt wanaks läinud olje igal kewadel wähemaks lõigatakse ja noori juure lastakse kaswada rammutamisels tarwitatagu ära mädanenud laudasõnnikut.

26.

Wabarnad.

Armastawad hästi rammutatud maad, seemnest kasvatamine on wähe pruugitaw noori kaswusi ajab alati palju juurtest wälja ja need on head istutamiseks iga 5—6 aasta tagast on tarwis wanad wälja wisata ja uued asemele istutada wanad pöesad anawad wäikesti ja ussitanud wabarnaid.

Edespidine hoolitsemine on selles, igal kewadel Aprilli kuu alustusel wanad kuiwanud kaswud ära lõigata ja noori wähemaks lõigata nõnda et iga pöesas 3—4 wart on, need noored warred lõidetagu lepi külge aga mitte lõwaste ülsteise ligi, waid et nad wabalt seisawad ja lõidis ainult neid maha langemise eest hoiab. Wara kewadel on tarwis laudasõnnikuga rammutada ja juwel wabarna peenrad rohust puhtad hoida.

27.

Maasikad.

Kaswatwad küll iga maa peal. Et maasikad igal aastal wäänide wõi habemeajamise läbi hull noori taini juure kaswatawad ei mälja sugugi seemne kasvatamist kellegil ette wõtta. Noored taimed lõigatakse wäänide küljest Augusti kuu alustusel lahti wõetakse maa seest wälja ja kellel ilusad juured all on istutatakse selle tarwis walmistatud peenrasse, istutamisel waadatagu selle peale, et lestimine süda mitte mulla alla ei sattuks, misläbi taimed ära mädanewad. Maasikad kannawad wilja 5—6 aastat siis wisla wanad wälja ja istuta noored asemele. Tartwilit oleks, et see maa mõni aasta mõn: teise aiawilja kaswatanise jaoks saaks tarwitatud ja selleläbi endale puhke aega saaks. Nõnda peaks siis maasika kasvatamise jaoks kaks platsi wõi maa tükki olema, üks wilja kandmas ja teine puhke aega tarwitamas.

28.

Juure aed.

Köögi kaswud.

Kapsa kasvatamisest.

Iga põllumees tunneb kapsa kasvatamist, on aga fiski selles puudused, mis tingimata parandust nõuab. Suuremalt jaolt on

illa nõnda, et kapsad igal aastal ühe ja sellesama maatüki peale istutatakse kus neid kord juba kasvatama on halatud, sell kombel juhtub sagedaste, et kapsad juure haigust põevad. Kaswab juure külge juur paun mis ebausl mitmel kombel arstida püüab, kuid seen, mille läbi juure rikkumine sünnib ei hooli kellegist tembutamisest. See haigus alustab sagedaste juba taime kasvatamisega, kui taimed soojas sõnnikulavas hobuse sõnnikuga rammutatud liivasegases mullas kasvavad. Sead mulda kapsa taimede kasvatamise jaoks võib iga üks kerge waewaga walmistada. Juba wara kewadel pane kusagile mõni koorem laudasõnnikut unitusse, kaewa seda juure jooksul korda kolm ümber, et ta sügiseni hästi ära mädaneb; nõndajama wara kewadel isika kusagilt karja lauda ligidalt wõi kusagilt mujalt kus mitte wäga lahja maa ei ole, sõõbi mättaid ja pane neid unitusse rohu pooled alla poole. Sügiseni on mättad ära mädanenud, kaewa weel kord unit läbi ja lõhu mättatükid, mis nüüd mõned olemas, peenikeseks, sega see äramädanenud muld ja sõnnik segi ühe paljus kumbagid ja lae weel üks aasta seista suweks kata unit päält sõnnikuga kinni, kes mulda kuitamise ja umbrohuist kaswamise eest kaitseb. Kui taimede kasvatamise jaoks hää jõe päewa paisne loht võib walida, mis põhja poolt tubliste warjatud, siis võib peendras kasvatamist weel paremaks kiita, kui sõnnikulawas, peendral peab aga laud last ümber olema, et õõkülmade eest võib kinni katta.

Taimede külumine peob 10-ma Aprilli kuu päewani tehtud saama, ei wõi mitte hiljemaks jääda muidu jääb kapsa istutamine hiljaks mis pääde kaswamise kohta palju mõjub. 20-ma Mai kuu päewa ümber peawad taimed juba nõnda suurend olema et aeda kõlbawad istutada. Kus aga peendras taimed selles ajaks külma pärast istutamiseks walmis ei jõua kaswab, sääl tehtagu pool soojad sõnniku lawad mille kattes paksub olematid tarwitakse. Tahetakse aga waraseid peakapsaid kaswatada mis juba Juuni kuu lõpul kaubaturule kõlbawad wiia kus nende eest hääd hinda sell ajal võib saada selletarwis prab taimed wara soojas sõnnikulawas kaswatatama.

Sooja sõnnikulawa tegemisest Waata sügisel sünnis loht walmis, kaewa jenna auk, 3 arshinat põhjast lai 3³/₄ päält äärest mõstes, pikus põhjast 6¹/₂ arshinad ja pealt äärest 7 arshi-

nat nõnda tuleb libameisi kallastega, sügawus maapinnast $\frac{1}{2}$ arshinat. Wälja kaewetud muld pane ümber ringi augu kalda peale tõsta kaldaid mulla pääle paneku läbi nõnda et aul ülepea üks arshin sügaw tuleb.

Talwel märtsi kuu alustusel kaewa lumi august wälja ja ka sealt ümbert wea kaugemale, pühi luuaga puhtaks ja täida aul wärsket õlesegast hobuse sõnnikut täis, kui hobuse sõnnikut wähe, wõib ka õlesegast laudasõnnikut selle segada. Parem on kui sõnnik enne lawasse panekut päewa 4—5 unikus lastakse seista et palawaks läheb, siis põleb lawas rohkem ühetasaselt. Sõnnik pantagu lawasse ühe süguselt, nõnda et aga alumisest äärest arwata 5—6 weršhoi madalam tuleb ja selleläbi wastu päewa kallakas. Kui aul nõnda täidetud, pane sõnnikule lasti pääle mis 8 weršhoi laiast $1\frac{1}{2}$ weršhoi pakjust laudadest on tehtud ja 6 arshinat pikk ja $2\frac{1}{2}$ arsh. lai üles äärde peab ümber tollistest laudadest walts lööbud olema et aknad ilujaste pääle passiwad, selle lasti pääle läheb weli akent mis $2\frac{1}{2}$ arshinat pikad ja $1\frac{1}{2}$ arshinat laiad. On nüid see lasti sõnnikule pääle pantud waata siis järele et ülespoole lasti äärde poole arshina laius sõnniku äär jääb ja alla poole lasti äärt arshina laius tuleb, alumine sõnniku äär on sellepärast tarwis laiem jätta et päew alumist äärt wähem soojendab, ja selle ääre laiemaks jätmise läbi sõnnik rohkem sooja annab. Pane nüid weel sõnnikut ümber lasti ja sõtku kõwaste kinni, lasti sisse pane poolest lasti laudadest saadid aga ümber lasti, äärdega tasa; pääle selle kata pakjult õlgebega päält kinni ijeäralde weel ääred et sõnnik hästi põlema läheb. Rahelja päewa pärast wõta õled ümbert ära sõtku lasti sees sõnnik ühetasaselt, kus mõnes kohas madalamaks on wajunud pane jenna äärde päält sõnnikut juurde, ja kui mõni lasti murd ehk äär on madalamasse wajunud kui tarwis, tõsta jälle oma parajasse seisju kohta ja löö labidaga põlenud sõnnikut ääre alla. Rasti seada nõnda et wastu päewa küllatile tuleb seisma, ülemine äär alumisest arwata 6 weršhoi kõrgemale. Rasti ümber pane weel sõnnikut juure nõnda et ülemise lasti ärega tasa tuleb, on lasti jell kombel korral seatud pane muld lasti, wiie weršhoi sügawuselt ja pane aknad pääle; Enne külmist kaewa iga päew kord muld ümber ja rehitse peale kaewamise rehaga tasaselt ja anna paras jagu õhku, neljandal päewal

küli seeme ja anna pääle külmissi tubliste õhku et taimed ülestoodes mitte pikaks ei tõmba. Juhtub et pakjult on külitud, kuu aja wiitmata üleliigsed taimed lohe pääle ülestoodumise wälja, muidu pakjult külitud taimed kaswawad pikad ja nõrgad. Õhku andes pane õlematid nõnda ümber lawa, et külm tuul alende alla ei puhu, õõfets kata õlematidega alned kinni. Esiulgul tarwitawad wähem kastimist, sellepärast waadatagu, et walamisega liiga ei tehta, pärast poole kus taimed juba palju wett tarwitawad pantagu tähele, et kuiwa läbi kahju ei saaks, taimesid kastetagu ikka hommikul pane õlematid nõnda ümber lawa et külm tuul alende alla ei puhu, õõfets kata õlematidega alnad kinni. Esiulgul tarwitawad taimed wähem kastimist, sellepärast waadatagu et walamisega liiga ei tehta, pärast poole kus taimed juba palju wett tarwitawad pandagu tähele et kuiwa läbi kahju ei saaks, taimesid kastetagu ikka hommikul kella 10—11-ni kuiwa ilmaga tuas seisnub weega eht ütelda leige 10°—15° krabilise weega, pikka mööda wõi taja weikese pritskannuga peenikese pritsi läbi et taimed mitte küliti maha ei saa uhtutud mille läbi nad lõmerad juured wõiks saada, hoia ka taimed ikka umbrohust puhtad. Ühe kuu aja pärast, külmissest arwata on nad istutamiseks parajad, istuta siis peendrasse mis selle tarwis juba sügisel tublisisste äramädanenud laudasõnnikuga rammutatud wibi olema. See peenar tehtagu nõnda sama lai 2 $\frac{1}{2}$, arshinat kui lawa, pendra ümber tehtagu laudadest kast et õõkülmade eest wõib warjata, lasti ümber pandagu sõnitud kuni ülemise kasti äärega taja, seda tehtagu arwata üks nädal enne taimede kasti istutamist et siis sõnnik auru ei annaks kui taimed kasti saawad istutatud. Sellekombel walmistatud kast laetatse õõ külmade eest pakiu õlematidega. Kasti wõib pool osa roblem istutada kui seda harilikult tarwis, mai kuu alustuse üleliigsed wõib weikese labidaga kõige mullaga tiikis wälja wõtta ja kuskile selle tarwis walmistatud labtijesse peendrasse istutada. Wälja wõetud taimede augub täida kää mullaga ja mulda järele jäänuid kopsaid. Nagu eespool sai öeldud mõjub see kapsa kaswamise peale halwasti kui iga aasta kopsad ühe ja selle sama maa peale saawad istutatud. Soowida oleks et seda wiga parandada, tahetaks paremaid kapsaid saada, tehtagu kolm aeda esmine aasta kapsad, teine kardulid ja juure wili, kolmas sumi karja tallata ja rammutada, nõnda wahetades saab alati hääd kapsad.

Paremad kapsa seltsid.

Warased peatapsjad.

Bronka (Бронская) madal lestmise suurusega.

Jorki (Юрская) pika peaga lestmine.

Kasseli (Касельская) pikerguse lõwa peaga lestmine.

Hilised peatapsjad.

Braunshweigi (Брауншвейтская) suure lõwa peaga.

Tallinna hiline (Ревельская поздняя) suurte lehtede ja suure ja lõwa peaga.

Ville kapsad.

Gaagi (Гагская) kõige warasem selts.

Lenorman (Ленорманова) warane suure peaga.

Erfurti madal (Эрфуртская карликовая) warane.

Erfurti suur (Эрфуртская большая) hiline.

Ville kapsa taimedele antagu tubliste õhku ja wett, siis ei lähe juured mustaks. Sahwi kapsas, Roosi kapsas, Rui kapsas ja kõik teised kapsa seltsid laswatatakse eespool õpetuse järele.

Juure wiljadest.

Et iga üks küla eit ja talu taat, noorik ja neu teawad kuidas peenraid tehakse ja juure wilja külitakse, sellepärast ei maksa mull siin pikalt ja laialt sugugi jutustama hakata, ainult mõne sõna, kes jeda suuremal mõedul fiske seadida tahawad, wõiwad sellest siis mõnegi teaduse terakese korjata.

Juure wilja aed peab hästi rammutatud ja sügawalt sügisel läbi küntud saama. Kõik külw peenra peale tehtagu alati ribameisi, see on, tõmmatakse peenra peale pikuti waolesed riha ot-
saga ehk selletarwis pruugitawa kolme nurgelise konksiga, nende waoleste fiske külitakse seeme,*) pikuti peenart riha seljaga tõmbamise läbi on kerge seemet kinni katta, selle tõmbamise läbi langeb muld waoleste serwadest seemne peale ja on wäga kerge lõwemalt riha peale litsumise läbi rohkem, ja kergemalt tõmbamise läbi wähem mulda peenra peale tõmmata. Enne külimist proowitagu alati kuidas seeme idaneb. Ruitpalju ribasi seemet peenra peale külida annab juhatust järgmine kirjeldus, peenra laius 1¼ arshinat.

*) Et seemned ruttu idaneks, wala pritskannu läbi wett seemne peale ja katta siis mullaga kinni.

Porgandid. (*Daucus Carota sativus*) külitakse Aprilli kuul neli rida peenra peale, poole tolli pakfuselt seemet kinni latta. Seltsidest on paremad Rantaise ilma südamega pool pikk warane, Braunschweigi pikk hiline, talwe tarwituseks.

Peedid. (*Beta vulgaris*) külitakse Aprilli kuul kolm rida peenra peale, seemet poole tolli pakfuselt kinni latta, paremad seltsid on tume punane Salati peet (Салатная) pikk, Erfurti tume punane ja non plus ultra punane.

Petersellid. (*Petroselinum sativum*) külitakse wara Aprilli kuul neli rida peenra peale, $\frac{1}{4}$ tolli pakfuselt kinni latta, seeme on lõwa idanema, kuiwa ilmadega peab lastma, paremad seltsid on Erfurti suur.

Sigurid. (*Cichorium intibus*) küliba Aprilli kuul, neli rida peenra peale $\frac{1}{4}$ tolli pakfuselt seemet kinni latta. Seeme on lõwa idanema, kuiwa ilmadega peab lastma. Paremad seltsid on, Magdeburgi suur ja Braunschweigi jäme.

Stortjuner must (*Skrzoner hispanica*).

Sutru walge (*Sium Sisarum*) külitakse wara Aprilli kuul neli rida peenra peale, seeme on lõwa idanema kuiwa ilmadega peab lastma, seemet laetakse poole tolli pakfuselt.

Gürgi oad.

(*Phascolus vulgaris*).

Reid on kats pea seltsi, madalad ja kõrged, kardawad öökülma mispärast neid ka warem küliba ei wõi, kui 10—15 Mai kuu päewade ümber. Madalad seltsid külitakse kolm rida peenra peale, seemet kata poole tolli pakfuselt. Seltsid on wäga palju ja tarwituse mitme sugune, wäga head on „Suured mõdga launaliseid walged“. Mitmed teised seltsid on, mis ka lawades wõib kaswata nagu madalad Hollandi oad ja mõned teised.

Kõrged seltsid kaswawad mõned kuni kahe sülla pikkuseks ja annawad rohket saaki, külitakse kats rida eht kahe reas ümarituse ringide kaupa kus iga ringi keskele latta püsti tuleb lüüa, mõlemilt poolt peenra serwadesest lastakse latid keskele lõngu, pannakse keskele pituti peenra lohta harjalatt ja libetakse sinna lõik kinni. Rohke anniline selts on suur mõdga launtega rohelineja walge.

Erned.

(Pisum sativum.)

Raunadega jõddawad ehl Suhtru erned ja poetis ehl Marow erned. Rats rida 10 wershöti laiuße peentra peale külida, erne ei larida lewadest dükülma, head feltfid on, palju kaunadega Wöi-erne, kaswab ligi tats arshinat kõrgets. Inglis mööga kaunadega, tats arshinat kõrge. Würst Bismark, weikeste kaunadega üks arshin kõrge, hea maa peal kuni tats arshinat ja annab rohlet jaaki, möned kiidawad teda wäga maitsewaks, teised ei tarwita jälle sugugi.

Poetis ernetest paremad feltfid on, madal Amerika-maa-ime, rohelißelt, kui ta kuuwatatud pärast maksab head hinda.

Roheline-marow erne, rohle anniline kaswab tats arshinad kõrge.

Sakston roheline rohle anniline 1 $\frac{1}{2}$, arshinad kõrge.

Peale selle on weel palju feltfid, kuuwatatud ernetest maitsetakse head hinda.

Kurgid.

(Cucumis satiwus.)

Annawad rohlet lõikust kõrge päewa päikse hästi rammutatud maa peal. Külitakse mitmet moodi, Rihtwa suured kurgi kaswatatajad, kellel seal selle tarwis ütlemata hea maa on, kaswatawad wagudes, see on, külitakse seeme ridamest wao harja peale, teise wao peale istutatakse lapsad, mis neid külma tnuhte eest warjawad.

Peterburgi kubermangus, kus ilka jagedaste külmad põhja tuuled puhuwad ja uduised ilmad kurgi kaswatamist takistawad teewad aednikud natuke kallakud peenrad, lõuna poolt serw madalam ja põhja poolt serw kõrgem. Lõuna poolse peentra poole peale külitakse üks rida turka, aga põhjapoolse poole peale tats rida lapsaid, lapsad hoiawad külma tuulte eest ja natuke kallakas peenar wastu lõunat jaab päikse kiirte läbi rohlem sooja, mis kurgi kaswatamises wäga tarwilik. Kui juwi hea juhtub, annawad ta rohlet jaaki, muidu poolumarikude peenarde peale külides, kui aga maa juba waremalt tubliste rammutatud on saanud. Kurgi seemet wõdetagu külamise tarwis, mis juba paar aastat on seisnud, wärskse seemne külw ajab suured lihawad kaswud aga annab wähe wilja.

Nõndasama soowida on, et ilka tats seltsi segatult külitakse dietolmu segamise läbi annawad rohlem lõikust, ta õitsemise aeg

raputamine on väga kasulik, head seltsid segatult on Muromsše (Муромские) ja Wäsnikowi, (Вязниковские) ja Pawlowi (Павловские); seemet kata $\frac{1}{4}$ tolli pakfuselt.

Kurgi kasvatamine lawas.

Nende eelpool nimetatud kurgi seltside Muromsše ja Wäsnikowi kurgid tarwitatakse kõigil pool, ja oma ülilihtsa talituse ja oma rohke anni pärast annawad nad oma kaswatajale alati hea fissetuleku. Lawa walmistatakse kurgi kaswatamise jaoks nõndasama, kui warase kaspataimele kaswatamise jaoks sai õpetatud. Muld kurgi lawasse wõetagu heasti rammutatud aia maa nelja wershoki pakfuselt lawasse panna. Kolmandamal päewal pärast mulla lawasse panekut istuta taimed; taimed wõib toas kaswataba, külli seeme ühe wershoki sügawuse sae puruga täidetud kasti sisse ja kata pealt sae puruga kinni, kui seeme on üles tõusnud, istuta lawasse, kolm rida; kaks ülemist Wäsnikowi ja üks alumine Muromsše. Esiulgul on lawa muld küllalt märg, sellepärast ei tohi mitte kasta mislääbi taimed kergesti ära wõiwad mädaneda, õhku antagu wäha poole nõnda et aga sõnniku aur kahju ei tee esialgul antagu taimedele palawa päewa paisise ilmadega natuke warju. Kui taimed juba nõnda pikaks on kaswanud, et akenne külgi puutuwad ja juba neljas ja wiies leht tuleb, lükatagu fiks ridade wahelt neile mulda natuke juurte ümber, nõnda saab fiks juurte kohalt maa kõrgem ja ridade wahelt madalam, mis kaswamise jaoks tarwilik, et weel kõhe juurte peale ei jookse ja selle läbi mädanema mineku eest hoiab. Taimed tahawad sagedaste järele waatamist; alumine rida lastagu ülespoole kaswada, ülemine jälle alla poole, aga keskmine rida kaele poole, üks taim ülesse poole, teine alla poole. Kui muld kuiwa ilmadega lawas kuiwama hakkab, lastetagu hommikul kella 10—11 ajal 15—18 kraadilise weega. Õhku antagu wähe; kõige palawama ilmaga arwata 4—5 wershokki raami kõrgele tõsta, rohkem õhku anda on kahjulik. Sittsemise ajal halatusel raputatagu lehtesid päewas kord, mille läbi die tolm paremine segada wõiks. Etimefed kurgid walmiwad kuue nädala pärast, külmitsest arwata.

Tillid. (*Anethum graveolens.*)

Bruggitakse mitme söökide juure ja kurtide fisseteha. Kus ta kord juba aias kaswama on hakanud, seal pudenewad seemned

maha, ja, nii külib ta haritud maa peal iseennast, mis just mitte wäga kiita ei ole; parem on kui sel moobil kaswatamine äwitakse. Kui wara kewade tahetakse saada, külitagu juba hilja sügese, seemned on lõwad idanema ja nii ei tee talwe külm nendele midagi kahju, tahetakse aga suwe lõpul wärskleid saada, siis külitagu Juuni kuu lõpul neli rida peendra peale, pooletolli paksuselt kinni lattes.

Tomotid, (Solanum Sicopersicum.)

Külitakse Märtsi kuu lõpul lawasse, pärast kui wõimalik, istutakse ümber poti sisse, ja Mai kuu 15-nema ümber, kui õõ külmaks enam karta ei ole, istutakse peendrasse.

Wali selleks jõe päewa paiste koht ja kruusajegane maa; muidu musta, mullamaa peal hakkawad kasuajama ja ei saa sügiseks walmis. Juuli kuu lõpul lõik need kasud küllest ära, kellel wilja külles ei ole eht talle wili weel nii weike on, et arwata on et sügiseks walmis ei jõua saada. Warased ja head seltsid on madal Tom-Tum.

Salatid. (Lactuca sativa.)

On palju seltsisi, wara kewadel kaswatakse neid lawas. Pea salatid kaswatawad peale ümber istutamise suured ja lõwad pead. Wäga hea warane selts on tsarski kollane (парниковый царский желтый) ja Berlini pea salat.

Berlini pea salat on ka hea, peendras kaswatata iseäralbe on on Amerika lõik salat. (Американский резной) päewa läes kaswab pruunakas, kustil puude warjus ilus kollane, iseäranis sellepoolest hea et teised seltsid suwel palawa ajaga, lõwad lehed kaswatawad ja mõrubad on; kuna Amerika salat palju maitsewam on, teda wõib neli rida peendrasse küllida. Pea salat saab aga ümber istutatud, kui taimed on juba kaswanud et istutada kõlbawad.

Spinat. (Spinacia oleracea.)

Külitakse juba wara, Aprilli kuul, iga paari nädala tagast; kui tahetakse et alati wärskleid saada on. Armastawad head maad.

Et küll wäha neid on, kes spinabid peendrasse ribameisi külivad, kes aga on jeda katjunud, peab küll alati jeda paremaks pidama.

Peendra peale küli wiis rida kata seemned poole tolli paksuselt.

Head seltsid on wara külida, Hollandi pikalehega ja paksu lehega, (жирнолистный.)

Sapunoblikad, (Rumex Acetosa.)

Külitalse kewadel hästi rammutatud maa peale, neli rida peendra peale, kaswab mitu aastat; wanalt lähewad aga wiimaks lehed wäga kõwaks ja pruulida kolamataks. Seltsidest on head laia lehega.

Redisid. (Raphanus salivus minor.)

Üks pea tingimistest rediste kaswatamises on et wärsled seemet külitalse. Wana seeme, et küll kaswab, aga redised kaswawad ruttu wälja. Juba wara kewadel, Webruari kuu lõpul hakatalse rediseid lawasse külima. Et nad wara pitted ei kaswaks, antakse kui wähegi wõimalik õhtu, ja walguft, see sunnib redised alla kaswama; kuiwa poolne muld hoiab ta pitted kaswamast.

Kui aga juba weikesed on alla kasjunud, antakse tubliste wett, parem on kui siis neid ümber istutakse, nüüd saab ta ilma ümber istutamata läbi, aga juuwisel kaswatamisel on see tingimata tarwilik.

Suwel lawas kaswatades saawad järgmise õpetuse järel wäga head redised: Redise taimed kaswatatagu, nendes soojades sõnniku lawades mis juba üks kuu aega on enne walmis olnud, ja kust juba suur palawus wälja on läinud; külitagu senna õrebalt redise seeme, kaetagu pealt mullaga, millele poolosa liiwa jekka tuleb jегда.

Kui taimed üles tulewad, antagu tubliste õhtu ja wähe päewa eest warju. Rastis mida tarwitatakse, peab muld rohkem kuiwa-poolne hõitama. On sel kombel redised juba arwata ernetera juurufels kaswanud, siis istutagu aja wiitmata soojasse sõnniku lawasse arwata kolmetolli kaugusele üksteisest.

Ümberistutamiseks on ainult need taimed sobilikud millel
weikesed rebised all on, teised, ei sobi.

Peale istutamise kastetakse tubliste külma weega, Juuli kuul
kangesti palawate päewadega, olen kastmiseks ikka hallita wett
tarwitanud.

Kastetagu hommiku tella 8 kuni lõuna tella 2 iga käge tunni
tagat; õhtu peab wähen dama, lawa alent keskpäewal arwata kolme
tolli kõrgusele tõstma ja juba tella nelja ajal maha lastma; tella
11—3 peab palawa päewa paistse ilmaga warju andma. Lawa
muld peab wõimalikult loodis olema, et wesi ühetajajelt mulda
märjaks teeb.

Muld peab rammus ja kerge olema, mis jeda sama wõrd
walge sõmera liiwaga tuleb segada, see on, üks osa sõnniku mulda,
üks osa hästi mädanenud lehe mulda ja kaks jagu liiwa; ja arwata
nelja tolli sügawuselt lawasse panna.

Sõnes ruum olgu madal; wõi lawa alnad olgu wõimalikult
mulla ligdal, nii et lehed klaaside külge puutuwad.

Hoolega on aga jeda tähele panna, et lawa hõsti jõe, aga
ka mitte põletaw ei ole; et hoolega kastetakse, et rebised mitte
wee puudust ei tunne. Seltsidest on kiita: non-plus-ultra, Erfurti
roosa ja Erfurti roosa walge otsadega.

Peenras wõib ka hoolja ümberkäämise läbi häid rebiseid
kaswatada, aga lawas kaswatatud on ikka pehmemad ja maitsewa-
mad. Peenras kaswatades külitagu 7 rida peenra peale waolestesse
ridanest, seemet lata poole tolli paksuselt ja löö siis ühe lauaga,
ehk riha seljaga peenra peal mulda kinni; lase nüüd rahulikult
kaswada, kuni weikesed ernetera; suurused on alla kaswanud.
Mulda nüüd kergelt ridade wahesid mööda kontsuga tõmmates ja
lasta iga päew tubliste; ainult enne keskpäewa, s. o., tella 11—12
kuiwa ilmadega 5—6 ämbrit külma wett ühe jülla pikkuse peenra
peale. Peenar olgu nii tehtud, et wesi pealt maha ei jookse.
Sell kombel wõib kõik juuri häid ja suuri rebiseid kaswatada, kui
iga nädala tagast külitakse.

Sel sidest on eespool nimetatutest ka peenras kaswatamise jaoks
kõige rohkem soowida. Rebis kaswab 3—4 nädalat.

Rõikad. (*Raphanus sativus major.*)

Suwe rõikad külitakse niisama, kui redised, saavad natuke hiljem valmis, arwata 4—5 nädala jooksul kolbawad tarwitada. Wäga hea selts on ümaril walge.

Talwe rõikad külitagu 20 Mai ümber kaks rida õredasti peenra peale ja seemet ühe tolli pakfuselt kinni latta. Seltsidest on soowida, pilt Erfurti must, Erfurti pilt walge ja ümargune punane.

Naerid. (*Brassica Rapa-rapifera.*)

On igal talupojal tuttaw wili, mis lütise maa peal paljud kaswatawad, ta aias peenra peal wõib neid kaswatada, külitagu Jaani päewa ajal neli rida peenra peale, pärast kuiwa ilmadega kastetagu tubliste. Seemet $\frac{1}{4}$ tolli kinni latta. Seltsidest on kiita kollane Mai naeris ja milaini finise peaga (плоская миланская синеголовая.)

Kaakid. (*Brassica Napus rapifeia.*)

Taimed kaswatatakse niisama, kui kapsastel, ja istutatakse ka Mai kuu lõpul peenrasse ehk wagudesse, kus nad palju suuremaks kaswawad, kui peenras. Seltsidest on head: suur kollane.

Purud, ehk puru sibulad. (*Allium Porrum.*)

Taimed kaswatatakse lawas, kus neid juba wara märtsi kuu hakatusel on tarwis külida. Mai kuul neljalt realt peenrasse istutata. Seltsidest on head: suur Prantsuse suwe ja Bulgaria parandatud talwe selts.

Sellerid. (*Appium graeveolnes.*)

Külitakse Märtsi kuu hakatuses lawasse. Mai kuul istutatakse neljalt realt peenrasse. Seltsidest on hea: Erfurti juur.

Sibulad. (*Alliumcepa.*)

Kaswatatakse esite seemnest; teisel aastal istutatakse need seemnest kaswanud sibulad 15 Mai kuu päewa ümber neljalt realt beenrasse; kui hea maa on, kaswawad juured ja palju. Seeme külitakse Mai kuu hakatusel neli rida peenra peale, poole tolli pakfuselt kinni latta, peenart illa kuiwa ilmadega kasta; seeme on lõwa idanema. Seltsidest on head: Hollandi kollane ja talwe rooja.

Hispania sibulad külitakse Märtsi kuul lawasse, Mai kuul istutatakse neljalt realt peenrasse. Väga head on Hispania kollane ja madeera suur pruun.

Worsti rohud. (Majoron hordensis.)

(Majoran ja Tseber)

Külitakse Märtsi kuul lawasse, Mai kuul istutatakse peenrasse; sügisel õitsemise ajal leigatakse, seotakse kinni ja pannakse kufagile katukse alla kuivama, kus päike peale ei paista.

Artishokid. (Cynara Scolimus.)

Külitakse wara kewadel Webruari kuul lawasse. Kui taimed on üles tõusnud peab kohe ümber istutama ja juure otjast tüki ära näpistama. Lase kuni Mai kuuni kasvada ja kui enam õõ külma karta ei ole, istuta sügawalt läbi kaewatud ja hästi rammutatud peenrasse ühe arshina kaugusele üks teisest. Kui hea soe suwi on, kannawad juba esimesel suwel wilja. Sügisel kaewa üles ja istuta keldrisse; kust neid eestulewal kewadel jälle peenrasse istuta; wõib ka talweks peenrale laud lasti ümber teha ja lehtedega kinni katta, et külm kahju ei tee; kui hiired armulised on, siis seisawad weel paremine ületalwe, kui keldris. Seltsidest on hea, Inglis wiolet.

Sürbis ehk kõrwits. (Cucurbita Pepo).

Külitakse Aprilli kuu hakatuses lawas pottidesse, üks tera igasse potti; Mai kuul kui õõ külma enam karta ei ole, istutatakse kufagile hästi rammutatud maa peale. Tahetakse aga wara ja hästi juuri saada, külitagu Aprilli kuu hakatuses lawasse, mis selle tarwis on tehtud ja jätta sinna kasvama ja harjuta aegajalt wälise õhuga ja Juuni kuul wõta alnad peale ära. Kuiwa ilmaga wala tubliste sõnniku meega. Seltsidest on suured: mamoth, hea feltis on Hispania roheline lestmise kasvuga.

Sparjelid. (Asparagus.)

Taimed kasvatakse seemnest, istutamiseks on 2—3 aastalised kõlbulikud. Peenar, kus sparjelid istutatakse kaewetagu 1½, arshina sügawuselt ja 2 arshina laiuselt wälja, täidetagu jälle ära mädanenud sõnniku mullaga, millel wana lubja prügi ja kruusa kolmas osa jetta tuleb segada.

Kui wälja taewatud loht maapinnaga taja on täidetud, rehitse pealt klebaks; wõta nüüd taimed ja pane ühest realt peenra peale $\frac{1}{4}$ arshina laugusele üksteisest, laota juured ilusaste ühetasaselt laiale, pane igauhe taimede keskkohta, mis mitte mulla ligi ei ole, natuke mulda nii et taim nagu weikese mulla kuhja otsas seisma tuleb; kata taimed 3 wershoki paksuselt hästi ära mädanenud sõnniku mullaga. Sügisel loika kaswud 3—4 wershoki kõrguselt maha ja kata talweks peenar laudasõnnikuga kinni. Rewadel korista jälme sõnnik peenra pealt ära, taewa kergelt etteawaatlikult peenar ümber, et juurtele kahju ei tee, puhasta loht kui rohust; sügisel kata jälle kinni. Gestulewal rewadel, kui maa sulane ja oled juba sõnniku peenra pealt ära koristatud, lisa weel peenra peale arwata 6 wershoki paksuselt mulda. Sell aastal, kui sparjelid hakkawad wälja tulema, wõib juba lõigata. Aga mitte hiljamine, kui esimese Juulini. Gestulewatel aastatel wõib Jaanipäewani lõigata; kata järgi sügisel peenar sõnnikuga kinni. Kaswab 15—20 aastat. Head feltid on: Erfurti suur ja Conover kolosal.

29.

Sillede kaswatamine.

Ditmes kohas on wõimalik lille taimede kaswatamisega head raha teenida, kus nende tarwitajaid rohkesti on. See töö tarwitab aga oma jagu teadust; ühel koguni harjumata inimesel ei ole küll selles wõimalik asja ajada. On aga üks arusaaja inimene üks kordgi seda näinud kuidas seemet külitakse ja mullaga pealt kinni kaetakse, taimi ümber istutatakse, päewa eest warju antakse j. n. e. siis ei ole ta küll suur kunst järele teha, pealegi kui raamat meele tuletajaks ja abimeheks käepärast on.

Sille taimede kaswatamise jaoks tehakse see sõnniku laawa niisama, kui warase lapsa taimede kaswatamise jaoks sai õpetatud: muld lille taimede kaswatamise jaoks peab kerge-poolne ja rammus olema, see on: 2 jagu aia maad, 1 jagu sõnniku mulda, 1 jagu lehe mulda ja 1 jagu walget liitwa 4 wershoki paksuselt lawasse panna.*) Kolmandamal päewal pärast mulla lawasse panekut küli

*) Mulla alla, sõnniku peale on wäga hääd kord puu lehti panna mis seene kaswamist takistab.

seeme. Arwata kuue wershoki laiufelt jäta alumine lawa äär tüh-
jaks, sinna ei maffa lulle seemet külida, sest et üleltigse niiskuse
läbi seal ilka häid lulle taimi ei saa; sinna võib salatid külida,
ehk kurgid istutada. Üks riba, siis kui lulle taimed on juba üles
tõusnud.

Sille seemne külimise ajal peab iga felti wahela lepid küliti
lawasse panema, et kuidagi ekstitust ei võiks tulla; kirjuta igale
feltile nimi juure.

On seeme külitud, wajuta ühe fileda lauaga kõi muld ilu-
saste tasasels ja halka mulda seemne peale riputama mõned sõelu-
wad seemne peale mulda, see töö jäägu aga täieste õppinud ini-
mestele; käega mulla peale riputamine on aga kõigiti parem.

Kinni katmine tehtagu õhufeselt, nii et seeme kinni on kaetud
ja peal näha ei ole; mõned seemned on aga nii peenikesed, et
neid mullaga sugugi kinni katta ei võigi, nagu „Zobelja, Nikotiana,
Petuna, Mimulus“ ja mõned teised; neid peab aga alla poole la-
wasse külima seal seisab muld ühetasa niiske ja tulewad ilusaste üles.

Muld mis seemne kinnitamisest tarwitatakse, wõetagu nii-
samafugune muld, kui lawasse sai pantud, lisatagu weel üks osa
liiwa juure ja lastagu läbi sõela, et mislit prügi sisse ei jõe.

Peale seemne kinni katmist lastetagu peenikesed prittsi läbi toas
seisnud weega. Seni kui taimed weel üles ei ole tulnud, warja-
tagu päewa eest ole mattidega kinni kattes nii et walgus lawasse
ülevalt äärest natuke paistab, aga et mitte päew mulla peale ei
paista. Antagu õhku, et sõnniku aur seemet ära ei riku. Kui
seeme on ülestõusnud, siis ei wõi enam ole mattidega päewa eest
kinni katta, waid peab warju mattisid jelle jaoks tarwitama kas
männa peergudest ehk roost walmistatad.

Subja weega akende määrimisest ei wõi heaks kiita ehk jeda küll
mitmed aednikud teewad. Taimedele peab tubliste õhku andma,
et nad tugewad kasvawad.

Ühe kuu aja pärast, külimisest arwata, peab taimed ümber
istutama; see on: kuni Märtsi kuul 15 kuni 20 on külitud peab
Aprilli kuul 15—20 ümber istutama; kas lawasse mis niisama
walmistatud on, kui külimise jaoks, ehk pottidesse ja siis pottidega
lawasse mulla sisse kuidas tarwitus nõuab.

Mai kuu hakatuses peab sooja ilmaga aknad pealt ära võtma ja nii wälise õhuga harjutama; aga päewa eest peab ilka warju antama.

15—20 Mai kuu päewade ümber, kui õõ külmasi enam karta ei ole, wõib wälja istutada.

Rõik need lille seemned, mis lohe wälja peenrasse külitakse, wõib Mai kuu hakatuses külida. Kui seeme on mullaga kergelt kaetud, siis kaetagu pealt weel sammaldega kuni seeme üles tuleb. Sambla ära wõtmist tehtagu peale lõunat kui päew enam wäga palawasti ei paista.

Ilusamad ja rohkem tarwitatawad lilled.

1. Alisum pentami nana compacta, weere lill, wõib peendra ääre peale wälja külida, walge õiega, mitte wäga ilus, aga hea lõhnaga, kaswab kuni 6 wershoki kõrge.

2. Antirihinum majus lawasse külida, neid on mitmed wärwi ja mitmesuguses kõrguses, õitewad kaua.

3. Alonsoa, lawasse külida, mitmed wärwi ja mitmesuguses kõrguses. Rõige paremaks neist on: crandiflora Samua, liita. kaswab 10 wershoki kõrguseks, on hele rooja.

4. Aster, lawaste külida, õitseb Augusti kuul, neid on mitmet wärwi ja mitmes kõrguses, ilus on kõrgedest seltsi „Romet“ Astrad 10—12 wershoki kõrge. Nendest parem õitsewad, „Schillere“ astrad. Madalatest seltsidest on hea „Schelspere“ ja madalad, warased härjapõlwe astrad kaswawad 5 wershoki kõrged.

5. Balsamina lawasse külida, wähetarwitaw, kõige rohkem haritud inimeste keskel pruugitakse nendest: Impatiensis, sultani ühelordse õiega; 8 wershoki kõrge kaswab ka wäga hästi potis.

6. Zinnia, lawasse külida, mitmet wärwi, õitewad kaua neid on ka kõrgeid mis kuni 18 wershoki kõrgeks kaswawad. Mada lad 8—10 wershoki üks ilusam aia ilu.

7. Dianthus cariophyllus fl. pl. (nelgid) neid on mitmet seltsi ja mitmet wärwi külitakse lawasse, kui peenar rohusti puhas hoitakse, seisa- wad peenras ilusti ületalwe ja õitewad teisel aastal weel paremine.

Rõigd ilusamad on nendest nõnda nimetatud: „poti nelgid ehk Dianthus cariophyllus flone plena“ mis teisel aastal wäga

ilusaste õitsevad, väga hääd ka potis kasvatada. Rõõd seltsid kas-
tawad 8—10 wershoki kõrgeb.

8. Euharidium, wälja külida, neid on mitmet wärwi, rohke
õitega wõib ka potis kaswatada, kaswab kuni 6 wershoki kõrge.

9. Escholia, wälja külida, armastab kuiwa maad, kaswab
8 wershoki kõrge. Üksina tenuifolia, peenikeste lehega, wälja kollase
õiega, kaswab 3 wershoki kõrge.

10. Phlox drumondi lawasse külida, neid on mitmed seltsid
ja igas seltsis palju wärwisi. Seltsidest wõib liita „Hortensia“ flora 8
wershoki kõrge, ja Crandiflora, 10—12 wershoki kõrge.

11. Gipsophilla wälja külida, weikeste õiega, väga ilus puuketi jaoks.

12. Godecia lawasse külida neid on mitmed wärwi, kaswab
10—12 wershoki kõrge gybrida pumilla madal (карликорая) kaswab
5 wershoki kõrge.

13. Georgini, neid tehakse ifka juurdest lõhkumise ehl mitmeks
leikamise läbi siis kui juba idud wälja on ajanud. Rõõge parem on
neid potis wäljaistutamiseni kaswatada. Wõib ka seemnest kaswatada
ja weel kasulikum on aga lewade kaswude läbi arwu suurendada.
Iadwab terwa nuaga kahest wõi kolmest filmast jaadil, ja need
lõigatud sorgi lawasse liiwasegase mulla sisse, siis kaswatarad warsti
juured alla; peale selle wõib neid wälja peendrasse istutada.

Juured hoitakse keldris kuiwa lõõga peal ületalwe. Sügisel
oldagu hoolas juurde wälja kaewamisega; sest ühe kraadiline külm
wõib juured juba suutumaks ära rikkuda.

Georginisi on mitmet seltsi; mitmet wärwi ja mitmes
kõrguses.

14. Heiranthus maritimus, wälja külida hea lõhnoga kaswab
7 wershoki kõrge wõib ka potis kaswatada.

15. Iberis nana, wälja külida, neid on mitmet wärwi, kas-
wab 6 wershoki kõrge.

16. Calendula, lawasse külida, wõib ka wälja külida, neid
on mitmet sugu kollast wärwi kaswab 8 wershoki kõrge.

17. Clintonia, lawasse külida, neid on mitmet wärwi, ilus
rippuwate korwide jaoks.

18. Collinsia, wälja külida, neid on mitmet wärwi, kas-
wab 6 wershoki kõrge ja rohke õitega.

19. Calandrinia umbelata, lawasse külida violet punane, tolm weršhoki kõrge, sünnis ka potis kasvatada.

20. Lathyrus odoratus, wälja külida. Seeme on lõwa idanema, parem on, kui enne külimist toas wee sees leotatakse, ja kui seeme on paisunud, küli peentasse, ehk kus selle jaoks koht on määratud. Madalaid on senini veel kõiges kats wärwi wälja tulnud, walge ja roosa, kaswab neli weršhoki kõrge; kõrgeid on aga mitmesuguseid wärwisi, lahja maa peal õitseb paremine, kaswab kuni 2 aršhinat kõrgeks.

21. Lewkoi, lawasse külida, neid on palju feltfiit ja mitmet wärwi, juuwe lewkoideist on head Dresieni remontant 10—12 weršhoki kõrge. Keisri lewkoid (Императорскіе) 10 weršhoki kõrge. Inglis suure õitega 7 weršhoki kõrge.

22. Lobelia erinus, lawasse külida, neid on mitmet wärwi kõige ilusam on nendest: Keiser Willem, weikene madal pöesas, paljude unkel finiste õitega, ka wäga hea potis kasvatada.

23. Malope grandiflora, pool sooja lawasse külida, ilusad neist on punane ja walge, kaswab kuni kats aršhinat kõrgeks.

24. Matricaria eximia, lawasse külida, ilus neist on Crandiflora pl. tom-tum, kaswab 6 weršhoki kõrge.

25. Mimulus, lawasse külida, neid on mitmet kirja kollase kirju õitega, kaswab 4—8 weršhoki kõrge.

26. Nemofilla, wälja külida, madal, 4 weršhoki kõrge, ilus weike lill peenra serwadeesse külida.

27. Nicotiana affinis, lawasse külida, walge rohke õitega, tubaka lill ajab õhtutel oma õied lahti, kaswab 1½ aršhinat kõrge, peetakse oma lõhna poolest kalliks.

28. Nicterinia capensis, lawasse külida, walwaka õitega, ainult õhtutel ajab õied lahti, wäga hea wanilje lõhnaga; kaswab 8 weršhoki kõrge; wõib ka potis kasvatada.

29. Petunia hybrida, lawasse külida, isearanis ilus on Crandiflora, mitmet wärwi segatult, kaswab 12—14 weršhoki kõrgeks, wõib ka potis kasvatada.

30. Portulaca, wälja külida, neid on mitmet wärwi, ühekorde ja topelt õitega, armastab kuiwa päewa paistet kohta, kaswab 3—4 weršhoki kõrge.

31. *Reseda odorata*, wälja külida, ei ole wiist ühtegi lille armastajat, kes seba lille ei tunneta, oma hea lõhna pärast kalliks peetud taim.

32. *Saponaria*, wälja külida, neid on mitmet wärwi ja rohke õitega, kaswab 4 wershoki kõrgels. Iseärans ilusad on nendest walge ja punane.

33. *Senecia Elegans*, lawasse külida, neid on mitmet wärwi ilusamad on neist tunkelt karwa ja mitmesuguses kõrguses, iseärans ilusad on madalad peenra serwabels.

34. *Scabiosa atropurpurea*, mitmet wärwi, ilusamad neist on tunklet wärwi, kaswab 14—16 wershoki kõrgels.

35. *Tagetes*, lawasse külida, neid on mitmes kõrguses ja mitmesugu kollast wärwi, õitseb kuu, kõige kõrgemad 1½ arshinat, madalad 4—6 wershoki.

36. *Tropaeolum nanum*, wälja külida, kõige ilusam neist on „Cing of tom-tum“ tule karwa punane, kaswab 6 wersh. kõrgels.

37. *Verbena hybrida*, lawasse külida, neid on mitmet wärwi, õitseb kuu, kaswab 8 wershoki kõrgels.

38. *Viola tricolor*, lawasse külida, neid on mitmet wärwi, õitsewad kuu. Kui Juuli kuul külitakse, Augusti kuul peenrase ümber istutatakse, seisawad hästi üle talwe ja õitsewad lohe niipea kui lumi sulanud ja natuke juba ilmad sojemaks hakkawad minema. Kaswab 4—6 wershoki kõrgels.

Õie lilled.

Ei muuda kuiwatatult oma wärwi ja sellepärast on nad head krantside, buketide ja alende wahete panemise jaoks. Õisi argu lastagu enne lõikamist wanaks minna, kui on täiesti lahti ajanud, lõika ja kuiwata ära. Kui õied on wanaks saanud, pudenewad kuiwatatult ja ei tolba tarwitada.

Õelille sekkid.

39. *Acroclinium alatum plenum*, lawasse külida, walge õiega, kaswab 1½ kõrge.

40. *Ammobium alatum grandiflora*, lawasse külida, weikeste walge õiega, teda võib kuiwatud pärast mitme karwaliseks wärwida kaswab 1½ arshinat kõrge.

41. *Elechrysum*, lawasse külida, neid on mitmet wärwi, kaswab 20 wershoki kõrge.

42. *Cypsophilla paniculata*, lawasse külida, mitme aastane taim, esimesel aastal ditseb wäha, peenilise walge siega, wäga ilus puletiks tarwitada, kaswab 10 werškoti kõrge.

43. *Gomphrena globosa*, lawasse külida, neid on mitmet wärwi, wäga hea ka potis kaswatada, kaswab kuni 7 werškoti kõrge, madalad seltsid kaswatad 3 werškoti kõrgeks.

44. *Xseranthemum annuum*, lawasse külida, neid on mitmet wärwi, kaswab 10—12 werškoti kõrge,

45. *Rodanthe* lawasse külida, neid on mitmet wärwi, kaswab 3 werškoti kõrge.

46. *Statice incana hybrida nana*, lawasse külida, mitmet wärwi, wäga ilus krantside tegemiseks tarwitada, mitme aastane taim.

Tä h e n d u s : Kõigi lillede kohta, kus on üteldud, võib potis kaswatada; reed istutatakse, kui taimed parajad on poti sisse ümber; pane pool sooja lawasse ja anna päewa eest warju, kuni taimed ebas kaswama hakkawad; lawas peawad potid mulla sisse pantama, ülemise äärega taha, et sealäbi rohkem ühetasa niisked seisawad. Kui enam bö külma karta ei ole, istuta ühes pottidega peenrasse; lasta hoolega kuiwa ilmaga. Kui ditsema hakkawad, siis võib neid finna wita, kus tarwis.

Wäändkaswud.

Neid on wäga palju seltsid, meie põhjapoolses ilimas ei kõlba aga kõik tarwitada, nimetan mõned, mis meile kohased:

47. *Aristolohia sifo*, lawasse külida, raske seemnest kaswatada, seemned idanewad kaua, kaswab kõrge ja suurte lehtedega, kaswab 3—4 sülda kõrge.

48. *Vasaeolus*, (uba punase siega) wälja külida, üks lihtsam kaswatada ja wäga ilus ühe aastane kasw, seinade pallunite ja lehtmajade katmiseks, kaswab kuni 2 sülda kõrge.

49. *Trobaeolum*, majus wälja külida, mitmet wärwi, sünnib madalate kohtade ilustamiseks.

50. *Vitis cvinevefolia*, seemnest raske kaswatada, aga oljasest kase filma pitused peenrasse forkida, nagu punase sõstra kaswatamise juures sai õpetatud; kaswatawad ruttu juure alla, seisab ka ilma mingi katteta üle talwe. Üks ilusam mitmeaastaste wäänd kaswudest kaswab 4—6 sülda kõrge.

Siendused.

Bea koht.		Wiga.	Siendus.
7	lehel. 6 rida ülewalt	vilalus	malus
7	" 7 " "	hiina	hiina
7	" 5 " alt	leemi seemendega	lumi seemnetega
8	" 1 " ülewalt	nni	finni
8	" 2 " "	us	kus
8	" 19 " "	wabastadub	wabastatud
9	" 10 " "	istutatada	istutada
10	" 12 " alt	poofimiseft	poofimiseft
10	" 3 " "	jaoski	jaoski
14	" 6 " ülewalt	Wõis	wõis
14	" 5 " alt	kuul	kuu
15	" 11 " "	jäewad	jääwad
18	" 10 " "	juur	puu
19	" 15 " "	nänd.a	nõnda
20	" 8 " ülewalt	kat	ka
20	" 12 " "	aja	ajal
22	" 13 " "	kelle	jelle
22	" 19 " "	se	seba
24	" 3 " alt	pibe	fibe
26	" 12 " "	märju	märja
26	" 8 " "	fiis	fiis
28	" 9 " "	ka	iga
32	" 6 " ülewalt	afned	afnad
32	" 10 " "	} 5 rida teist korda trükitud	alusta sõnaga, kella
	11 " "		
	12 " "		
	13 " "		
	14 " "		
32	" 11 " alt	Sellekombel	Sellekombel
32	" 9 " "	alustufe	alustusel
34	" 8 " ülewalt	altra	ultra
35	" 1 " alt	a	aeal
37	" 13 " ülewalt	lõit	lõika
37	" 10 " alt	on	hea
38	" 10 " ülewalt	kõlamatafs	kõlbmatafs
39	" 7 " "	wähendama	wähe andma
39	" 18 " "	hästi	hästi
40	" 9 " "	Raparapifera	Raparapifera
40	" 16 " "	rapifeia	rapifera
41	" 7 " "	leigatafse	lõigatafse
44	" 1 " alt	flone	flore
45	" 5 " ülewalt	Escholria	Escholzia
45	" 13 " "	карликора	карликовая
46	" 11 " "	Dreeseni	Dreeseni
48	" 1 " "	mitme	mitme